

Inhoud

1. Theoretisch kader	6
1.1 Kerndoelen en referentieniveaus ‘spreek-, kijk- en luisteronderwijs’.....	6
1.1.1 Kerndoelen spreek-, kijk- en luisteronderwijs	6
1.1.2 Referentieniveaus mondelinge taalvaardigheid onderbouw.....	6
1.2 Didactiek en lessuggesties.....	11
1.2.1 Didactiek en lessuggesties spreken	11
1.2.2 Didactiek en lessuggesties luisteren	16
1.2.3 Didactiek en lessuggesties gesprekken voeren.....	20
1.3 Het toetsen van spreek-, kijk- en luistervaardigheden	24
1.3.1 Problemen bij het toetsen.....	24
1.3.2 Suggesties voor het toetsen	25
2. De situatie in de praktijk	27
2.1 Methode <i>Op Niveau Onderbouw</i>	27
2.2 Vergelijking <i>Op Niveau Onderbouw</i> en didactiek Bonset	27
2.3 Ervaringen leerlingen	30
2.4 Ervaringen docenten.....	33
2.5 Resultaten	34
3. Conclusies en aanbevelingen	35
Literatuurlijst	36
Bijlagen	37

Inleiding

De meest voorkomende communicatieve situaties in het dagelijks leven zijn mondelinge situaties. Spreek-, kijk- en luistervaardigheden spelen dus een belangrijke rol binnen onze taal. Om deze reden staan tien van de 85 kerndoelen in het teken van de communicatieve functie van de Nederlandse taal. Van die tien kerndoelen kunnen we zes doelen koppelen aan het spreek- en luisteronderwijs.

Als ik kijk naar mijn eigen ervaringen op het voorgezet onderwijs, kan ik concluderen dat er weinig tot geen aandacht wordt besteed aan de spreek-, kijk- en luisteropdrachten uit de methode die op school gebruikt wordt. Toch is dit een vast onderdeel dat elk hoofdstuk aan bod zou moeten komen. Ik moet toegeven dat ik mij hier helaas ook zelf schuldig aan maak. Dit komt met name omdat de opdrachten uit het boek moeilijk uitvoerbaar zijn in grote klassen. Een onderdeel dat zo belangrijk en interessant is, kan naar mijn mening niet verwaarloosd worden. Hoe kan het dat docenten zo weinig waarde hechten aan het spreek-, kijk- en luisteronderwijs en is dit te veranderen? Om hier antwoord op te krijgen, heb ik onderzoek gedaan naar de ervaringen van docenten en leerlingen op het Sint-Janscollege in Hoensbroek. Ook heb ik onderzocht wat een goed spreek-, kijk- en luisteronderwijs inhoudt en heb ik hier een lessenserie bij ontworpen die aansluit bij de methode *Op niveau* *onderbouw*.

Centrale vraag

Hoe kunnen docenten Nederlands het onderdeel 'Spreken, kijken en luisteren' dusdanig behandelen en toetsen in een brugklas havo/vwo zodat de spreek-, kijk- en luistervaardigheden van de leerlingen zo goed mogelijk worden getraind?

Het doel van dit afstudeeronderzoek is: een praktische lessenreeks spreken, kijken en luisteren aanbieden die te gebruiken is voor docenten en leerlingen in een brugklas havo/vwo. Omdat de stof uit de lessenreeks aansluit bij de stof uit de gebruikte methode is de methode te vervangen door de lessenserie. Elke totaalopdracht wordt afgesloten met een beoordelingsschema. Op deze manier heeft zowel de leerling als de docent inzicht in de sterke en zwakke punten van de leerling en zou aan de hand hiervan zelfs een cijfer kunnen toekennen.

Op basis van literatuuronderzoek is een geschikte aanpak gekozen voor de lessenreeks spreken, kijken en luisteren. Een samenvatting van dit literatuuronderzoek is te vinden in hoofdstuk 1. Hier wordt ingegaan op zowel de didactiek als het toetsen van de spreek-, kijk- en luistervaardigheid.

Vervolgens wordt er gekeken naar de situatie in de praktijk. Door middel van enquêtes heb ik onderzocht wat de ervaringen van de docenten en de brugklasleerlingen zijn van het Sint-Janscollege.

De informatie uit het literatuuronderzoek en de resultaten van de enquêtes vormen samen de basis van de lessenreeks.

1. Theoretisch kader

Om erachter te komen hoe het onderdeel ‘spreken, kijken en luisteren’ er op het gebied van de didactiek zo optimaal mogelijk uitziet, volgt als eerst een theoretisch kader. Hierin wordt de meest optimale didactiek beschreven, de opdrachten die hierbij aansluiten en ook het nut van toetsing zal in dit onderdeel behandeld worden. Uitgangspunt hierbij is ‘communicatief taalonderwijs’. Daaronder verstaan we: onderwijs waarin leerlingen taal (in ons geval het Nederlands) leren gebruiken met verschillende functies in verschillende communicatieve situaties, waarbij ze reflecteren op taalgebruik, ter verbetering van hun taalvaardigheid. Bij communicatieve situaties gaat het om situaties die van belang zijn voor de leerlingen met het oog op hun toekomstige vervolgstudie, beroep, burgerschap, persoonlijke ontwikkeling of het deelnemen aan de Nederlandse cultuur.

Reflectie wil bij het vak Nederlands zeggen: beschouwing van gebruikte taal (in de eerste plaats door de leerlingen zelf, in de tweede plaats gebruikt door anderen), in dienst van de verbetering van de taalvaardigheid van de leerlingen. Dit theoretisch kader is grotendeels ontleend aan *Nederlands in de onderbouw* (Bonset e.a., 2010, pag. 187 t/m 267)

1.1 Kerndoelen en referentieniveaus ‘spreek-, kijk- en luisteronderwijs’

De basis van de didactiek van het spreken, kijken en luisteren, ligt bij de kerndoelen en de referentieniveaus. Dit zijn richtlijnen en vaardigheden waar leerlingen aan moeten voldoen. Aan de hand van deze doelen kan de lesinhoud en dus ook de methodes die bij het vak gebruikt worden vorm gegeven worden.

1.1.1 Kerndoelen spreek-, kijk- en luisteronderwijs

Om de meest optimale didactiek van het spreek-, kijk- en luisteronderwijs vast te stellen, zullen we als eerste moeten kijken naar de kerndoelen van het voortgezet onderwijs. De didactiek van de vaardigheden ‘spreken, kijken en luisteren’ is hier namelijk op gebaseerd. Momenteel gelden er voor de onderbouw op het voortgezet onderwijs 58 kerndoelen. De eerste tien hiervan hebben betrekking op de communicatieve functie van de Nederlandse taal. Van die tien kerndoelen kunnen we zes doelen koppelen aan het spreek- en luisteronderwijs.

1. De leerling leert zich mondeling en schriftelijk begrijpelijk uit te drukken.
4. De leerling leert strategieën te gebruiken bij het verwerken van informatie uit gesproken en geschreven teksten.
6. De leerling leert deel te nemen aan overleg, planning, discussie in een groep.
7. De leerling leert een mondelinge presentatie te geven.
9. De leerling leert taalactiviteiten (spreken, luisteren, schrijven en lezen) planmatig voor te bereiden en uit te voeren.
10. De leerling leert te reflecteren op de manier waarop hij zijn taalactiviteiten uitvoert en leert, op grond daarvan en van reacties op anderen, conclusies te trekken voor het uitvoeren van nieuwe taalactiviteiten.

1.1.2 Referentieniveaus mondelinge taalvaardigheid onderbouw

Naast deze kerndoelen behoren ook de referentieniveaus tot de basis van het spreek-, kijk- en

luisteronderwijs. Het niveau dat ik voor dit onderzoek als uitgangspunt heb gekozen is 1F en 2F. Voor mondelinge taalvaardigheid heeft de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen de volgende niveaubeschrijvingen opgesteld, waarvan 1F het startniveau is voor de onderbouw en 2F het eindniveau. De niveaus zijn gebruikt om de globale kerndoelen nader in te vullen en zijn onderverdeeld in ‘gesprekken’, ‘luisteren’ en ‘spreken’.

Mondelinge taalvaardigheid – Gesprekken	
Niveau 1F	Algemene omschrijving Kan eenvoudige gesprekken voeren over vertrouwde onderwerpen in het dagelijks leven op en buiten school.
Niveau 2F	Kan in gesprekken over alledaagse en niet-alledaagse onderwerpen uit leefwereld en (beroeps)opleiding uiting geven aan persoonlijke meningen, kan informatie uitwisselen en gevoelens onder woorden brengen.
Taken	
Niveau 1F	1. Deelnemen aan discussie en overleg. Kan de hoofdpunten volgen en kan de eigen mening verwoorden en onderbouwen met argumenten. Kan kritisch luisteren naar meningen en opvattingen en een reactie geven.
Niveau 2F	Kan bespreken wat er gedaan moet worden en bijdragen aan de planning. Kan tijdens een discussie of overleg (op beleefde wijze) een probleem verhelderen, een overtuiging of mening, instemming of afkeuring uitdrukken en commentaar geven op de visie van anderen.
Niveau 1F	2. Informatie uitwisselen. Kan in gesprekken binnen en buiten school informatie geven en vragen en kan kritisch luisteren naar deze informatie. Kan informatie beoordelen en een reactie geven.
Niveau 2F	Kan informatie vragen en geven aan instanties binnen en buiten school. Kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek.
Kenmerken van de taakuitvoering	
Niveau 1F	1. Beurten nemen en bijdragen aan samenhang. Kan een kort gesprek beginnen, gaande houden en beëindigen.
Niveau 2F	Kan de juiste frase gebruiken om aan het woord te komen. Kan een reactie uitstellen totdat hij de bijdrage van de ander geïnterpreteerd en beoordeeld heeft.
Niveau 1F	2. Afstemming op doel. Kan gesprekken voeren om informatie en meningen uit te wisselen, uitleg of instructie te geven en te volgen. Herkent gesprekssituaties en kan passende routines gebruiken.
Niveau 2F	Kan het eigen gespreksdoel tot uitdrukking brengen. Kan doelgericht doorvragen om de gewenste informatie te verwerven.
Niveau 1F	3. Afstemming op gesprekspartner(s). Kan de gesprekspartner redelijk volgen tenzij ze voor onverwachte

Niveau 2F	wendingen in het gesprek zorgen. Kan woorden ondersteunen met non-verbaal gedrag.
Niveau 1F	Kan het spreekdoel van anderen herkennen en reacties schatten. Kan het verschil tussen formele en informele situaties hanteren. Maakt de juiste keuze voor het register en het al dan niet hanteren van taalvariatie (dialect, jongerentaal).
Niveau 1F	4. Woordgebruik en woordenschat. Beschikt over voldoende woorden om te praten over vertrouwde situaties en onderwerpen, maar zoekt nog regelmatig naar woorden en varieert niet veel in woordgebruik.
Niveau 2F	Beschikt over voldoende woorden om zich te kunnen uiten. Het kan soms nodig zijn om een omschrijving te geven van een onbekend woord.
Niveau 1F	5. Vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing. De uitspraak is duidelijk genoeg om de spreker te kunnen volgen, ondanks een eventueel accent, verkeerde intonatie, onduidelijke articulatie en/of haperingen. Redelijk accuraat gebruik van eenvoudige zinsconstructies.
Niveau 2F	De uitspraak is duidelijk verstaanbaar, ondanks een eventueel accent, af en toe een verkeerd uitgesproken woord en/of haperingen. Vertoont een redelijke grammaticale beheersing. Aarzelingen en fouten in zinsbouw zijn eigen aan gesproken taal en komen dus voor, maar worden zo nodig hersteld.

Mondelinge taalvaardigheid – Luisteren

Niveau 1F	Algemene omschrijving Kan luisteren naar eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling.
Niveau 2F	Kan luisteren naar teksten over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling of die verder van de leerling afstaan.
Tekstkenmerken	
Niveau 1F	1. Lengte. Teksten zijn niet lang; luisterduur is 5-10 minuten.
Niveau 2F	Langere teksten: luisterduur tot ongeveer 20 minuten komt voor. Meer kan mits er enige mate van interactie mogelijk is (zoals vragen stellen).
Niveau 1F	2. Opbouw. De teksten hebben een eenvoudige structuur. De informatie is herkenbaar geordend, met een duidelijk gebruik van verwijfs-, verbindings- en signaalwoorden. De teksten hebben een lage informatiedichtheid doordat bijvoorbeeld informatie vaak herhaald wordt. Er wordt niet te veel (nieuwe) informatie gelijktijdig geïntroduceerd.

Niveau 2F	De teksten hebben een heldere structuur. Verbanden en denkstappen worden duidelijk aangegeven. De teksten kunnen redelijk informatiedicht zijn.
Taken	
Niveau 1F	1. Luisteren naar instructies. Kan voldoende feitelijke informatie halen uit instructies en aanwijzingen om taken of handelingen uit te kunnen voeren.
Niveau 2F	Kan uitleg en instructies over concrete onderwerpen begrijpen.
Niveau 1F	2. Luisteren als lid van een livepubliek. Kan de hoofdlijn begrijpen van korte informatieve, instructieve en betogende teksten met een duidelijke structuur en voldoende herhaling. Kan een eenvoudig, voorgelezen of verteld verhaal begrijpen.
Niveau 2F	Kan een helder gestructureerde voordracht, toespraak of les begrijpen over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak- of interessegebied. Kan een voorgelezen of verteld verhaal begrijpen.
Niveau 1F	3. Luisteren naar radio en tv en naar gesproken tekst op internet. Kan hoofdpunten van korte en duidelijke berichten op radio en tv en via internet begrijpen als onderwerp en context bekend zijn. Kan selectief luisteren om de benodigde informatie zoals openingstijden, adres, telefoonnummer te halen uit korte berichten op bijvoorbeeld een telefoonbeantwoorder.
Niveau 2F	Kan de hoofdpunten begrijpen van (nieuws)berichten, documentaires, reclameboodschappen en discussieprogramma's over vertrouwde onderwerpen. Kan films en tv-series geschikt voor zijn leeftijd volgen.
Kenmerken van de taakuitvoering	
Niveau 1F	1. Begrijpen. Kan hoofdzaken uit de tekst halen. Kan via selectie belangrijke informatie uit de tekst halen en kan de manier van luisteren daarop afstemmen (bijvoorbeeld globaal, precies, selectief/gericht).
Niveau 2F	Kan de hoofdgedachte van de tekst weergeven. Kan onderscheid tussen hoofd- en bijzaken maken. Kan relaties tussen tekstdelen leggen. Kan informatie ordenen (bijvoorbeeld op basis van signaalwoorden) voor een beter begrip. Kan wanneer nodig de betekenis van onbekende woorden afleiden uit de vorm, woordsoort, samenstelling of context. Kan beeldspraak herkennen. Kan een relatie leggen tussen tekst en beeld.
Niveau 1F	2. Interpreteren. Kan informatie en meningen interpreteren voor zover deze dicht bij de leerling staan. Kan relaties leggen tussen tekstuele informatie en eigen kennis en ervaringen.
Niveau 2F	Kan informatie en meningen interpreteren. Kan de bedoeling van de spreker(s) of het doel van de makers van een programma verwoorden.

Niveau 1F	3. Evalueren. Kan een oordeel over een tekst(deel) of tv- of radioprogramma (of fragment ervan) verwoorden.
Niveau 2F	Kan een oordeel over de aard van een tekst(deel) of tv- of radioprogramma (of fragment ervan) verwoorden voor zichzelf en kan dit oordeel toelichten.
Niveau 1F	4. Samenvatten. Kan een aantekening maken. Kan de informatie gestructureerd weergeven.
Niveau 2F	Kan een eenvoudige tekst beknopt samenvatten (voor zichzelf).

Mondelinge taalvaardigheid - Spreken	
Niveau 1F	Algemene omschrijving Kan in eenvoudige bewoordingen een beschrijving geven, informatie geven, verslag uitbrengen, uitleg en instructie geven in alledaagse situaties in en buiten school.
Niveau 2F	Kan redelijk vloeiend en helder ervaringen, gebeurtenissen, meningen, verwachtingen, gevoelens onder woorden brengen over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard.
Taken	
Niveau 1F	1. Een monoloog houden. Kan alledaagse aspecten beschrijven, zoals mensen, plaatsen en zaken. Kan verslag uitbrengen van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen. Kan een kort, voorbereid verhaal of presentatie houden en daarbij op eenvoudige vragen reageren.
Niveau 2F	Kan in grote lijnen redenen en verklaringen geven voor eigen meningen, plannen en handelingen en kan een kort verhaal vertellen. Kan informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. Kan vragen beantwoorden naar aanleiding van deze presentatie.
Kenmerken van de taakuitvoering	
Niveau 1F	1. Samenhang. Maakt eigen gedachtegang voor de luisteraar begrijpelijk, hoewel de structuur van de tekst nog niet altijd klopt.
Niveau 2F	Kan een duidelijk verhaal houden met een samenhangende opsomming van punten en kan daarbij het belangrijkste punt duidelijk maken. Gebruikt korte eenvoudige zinnen en verbindt deze door de juiste, eenvoudige voegwoorden en verbindingswoorden.
Niveau 1F	2. Afstemming op doel. Blijft trouw aan spreekdoel, soms met hulp van een ander.
Niveau 2F	Geeft spreekdoel duidelijk vorm (instruerend, informatief, onderhoudend, enz.) zodat het voor de luisteraar herkenbaar is.

Niveau 1F	3. Afstemming op publiek. Past het taalgebruik aan de luisteraar(s) aan. Kan gebruikmaken van ondersteunende materialen om een voorbereidende presentatie beter aan het publiek over te brengen.
Niveau 2F	Kan het verschil tussen formele en informele situaties hanteren. Maakt de juiste keuze voor het register en het al dan niet hanteren van taalvariatie (dialect, jongerentaal). Kan de luisteraar(s) boeien door middel van concrete voorbeelden en verhalen.
Niveau 1F	4. Woordgebruik en woordenschat. Zie Gesprekken.
Niveau 2F	Zie Gesprekken.
Niveau 1F	5. Vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing. Zie Gesprekken. + Houding, intonatie en mimiek ondersteunen het gesprokene. Pauzes, valse starts en herformuleringen komen af en toe voor.
Niveau 2F	Zie Gesprekken. + Is goed te volgen en kan zich gemakkelijk uitdrukken. Vloeiendheid kan minder zijn als er nagedacht moet worden over de grammaticale vorm, de te kiezen woorden en het herstel van fouten.

1.2 Didactiek en lessuggesties

Op basis van de besproken kerndoelen en referentieniveaus volgt nu de didactiek met daarbij een aantal lessuggesties. Dit is onderverdeeld in de didactiek van het *spreken*, het *luisteren* en het *voeren van gesprekken*. De didactiek is opgesteld aan de hand van het OVUR-model. Dit model houdt in dat er bij het leren of uitvoeren van bepaalde vaardigheden eerst *georiënteerd* wordt. Daarna komt het *verkennen*, gevolgd door het *uitvoeren*. Ten slotte wordt er ook nog *gereflekteerd*. De didactiek wordt onderverdeeld in drie typen vaardigheden: basis-, deel- en totaalvaardigheden. Basisvaardigheden noemen we vaardigheden die de meeste kinderen na het basisonderwijs beheersen. Deelvaardigheden zijn de totaalvaardigheden opgedeeld in kleine, onderwijsbare stukjes. Je kunt niet direct tegen leerlingen zeggen: 'Voer een discussie.' Je moet ze leren hoe ze die taak stap voor stap met behulp van allerlei deelvaardigheden kunnen vervullen. Deze deelvaardigheden bestaan uit het oriënteren, verkennen, uitvoeren en reflecteren. De totaalvaardigheid is nodig om in complete communicatieve situaties de taal adequaat te gebruiken.

1.2.1 Didactiek en lessuggesties spreken

Basisvaardigheden

1. Technisch spreken

Deelvaardigheden: aspecten van spreken

2. Oriënteren op het spreken

3. Inhoud voorbereiden
4. Informatie verstrekken
 - woordkeus
 - tekstopbouw
 - non-verbale communicatiemiddelen
5. Reflecteren op de (gesproken) tekst
6. Reflecteren op het spreken

Taalvaardigheden: korte monoloog houden

7. Vertellen en samenvatten
8. Instructie geven
9. Presenteren van een boek

1. Technisch spreken

Onder de technische kant van spreken verstaan we articulatie, intonatie, volume en tempo.

Lessuggesties technisch spreken

- Zinnen of tekstjes nazeggen of oplezen (besteed aandacht aan: volume, stemming, toon(hoogte), tempo, klemtonen, duidelijkheid).
- Leerlingen kunnen een dialoog lezen met aanwijzingen voor intonatie ('Ben je nou helemaal gek geworden', schreeuwde hij.).

2. Oriënteren op het spreken

Het verdient aanbeveling om bij expliciete spreekopdrachten de leerlingen vooraf de volgende vragen te laten beantwoorden:

- Wat ga ik vertellen?
- Aan wie ga ik dat vertellen, hoe spreek ik het publiek aan (formeel/informeel)?
- Wat wil ik bereiken met hetgeen ik vertel?
- Wat is belangrijk bij zo'n soort monoloog, waar moet ik speciaal op letten?

Lessuggestie oriënteren op het spreken

- Laat leerlingen bijvoorbeeld verschillende spreek-/luistersituaties zien en bespreek de fragmenten aan de hand van vragen. Denk aan: wat wordt er gezegd, door wie, waarom, hoe wordt er gereageerd, herken je deze situatie, wat is belangrijk als je wilt dat iemand naar je luistert, vertel eens wat je makkelijk vindt en wat moeilijk in een gesprek, etc. Bespreek ook regelmatig bedoelingen, kenmerken en aanleidingen van monologen.

3. Inhoud voorbereiden

Een goede voorbereiding op het spreken kan de leerlingen het nodige zelfvertrouwen geven. Bij onvoorbereid spreken bedenk je tijdens het spreken steeds wat je verder gaat zeggen, er moet geïmproviseerd worden. Bij voorbereid spreken wordt bij voorkeur gewerkt met een lijstje aandachtspunten die al in een logische volgorde staan en die afgewerkt kunnen worden. Zowel bij voorbereid als onvoorbereid spreken werk je in je hoofd een aantal punten af.

- Waarover ga ik het hebben?
- Wat is het belangrijkste wat ik daarover wil zeggen?

- Wat weet en denkt mijn publiek al over dit onderwerp?
- Wat is belangrijke informatie, wat minder belangrijke?
- In welke volgorde vertel ik het? - Heb ik eerder zo'n soort monoloog gehouden?

Lessuggestie inhoud voorbereiden

- Oefen het inhoud voorbereiden in combinatie met het inhoud voorbereiden bij schrijven zodat de leerlingen beseffen dat dit met elkaar te maken heeft.
- Geef een klassikale spreekopdracht. Denk hierbij aan: leg de spelregels van dammen aan iemand uit, geef een beschrijving van de school aan iemand die het nog nooit gezien heeft, etc.)
- Laat de ene leerling voorbereid en de andere leerling onvoorbereid over hetzelfde onderwerp spreken. Bespreek de verschillen.
- Laat leerlingen voorbereidingsvragen mondeling of schriftelijk beantwoorden voor ze gaan vertellen.

4. Informatie verstrekken

- Woordkeus

Voorwaarde voor het kunnen kiezen van passende woorden is dat de woordenschat zo groot is dat ook echt gekozen kan worden uit voldoende mogelijkheden. Bij het spreken moet ook rekening worden gehouden met het publiek. Monologen van anderen (op radio en televisie) zijn hulpmiddelen om een bepaald soort woordkeus (formeel, informeel, deftig, eenvoudig, etc.) te leren herkennen. De leerlingen moeten op kleine schaal synoniemen en synonieme uitdrukkingen leren herkennen. Belangrijk bij dit alles is dat leerlingen zoveel mogelijk zichzelf blijven en leren dat het beter is in hun eigen woorden te spreken dan helemaal niets te zeggen.

Lessuggesties informatie verstrekken (woordkeus)

- Maak voor de leerlingen situatiebeschrijvingen. 'Wat zou je zeggen tegen..., als....'
- Bespreek de woordkeus van mensen op tv. Waarom kiezen ze deze woorden? Wat is hun publiek en doel?

- Tekstopbouw

Leerlingen leren hoe ze hun monologen kunnen structureren. Het aanbrengen van begin, midden en eind en eventueel een verder gedetailleerde volgorde is de eerste stap. De volgende stap is het streven naar volledigheid en onderscheid van hoofd- en bijzaken. Daarbij moet worden opgemerkt dat het van de soort monoloog en de opdracht afhangt, welke opbouwaspecten aan de orde dienen te komen.

Lessuggesties informatie verstrekken (tekstopbouw)

- Laat leerlingen het verschil horen tussen een chaotisch en een goed geordend verhaal.
- Oefen het kiezen van een tekstopbouw bij alle monologen die de leerlingen leren houden.

- Non-verbale communicatiemiddelen

Veel leerlingen zijn zich niet bewust van hun houding tijdens het spreken. Toch heeft non-verbale communicatie veel invloed op het gesprek en de boodschap. Het kan zelfs ook aanleiding geven tot interpretatie van de boodschap die de spreker helemaal niet beoogt.

Lessuggesties informatie verstrekken (non-verbale communicatiemiddelen)

- Wek de belangstelling van de leerlingen via situaties waarin je helemaal bent aangewezen op non-verbale communicatie: ruimte waar je stil moet zijn, land waar je de taal niet spreekt, omgeving met veel lawaai, etc. Laat leerlingen bedenken hoe ze allerlei boodschappen in die situaties zouden overbrengen met non-verbale middelen.
- Laat leerlingen zelf gevallen bedenken waarin lichaamshouding, gebaren, oogcontact of intonatie doelbewust worden gehanteerd om een 'dubbele boodschap' uit te zenden.

5. Reflecteren op de (gesproken) tekst

Als een leerling een monoloog heeft gehouden, moet hij zich een aantal vragen stellen over hoe hij het ervan afgebracht heeft om een helder beeld te krijgen van zijn spreekprestatie op dat moment.

- Heb ik de voor mijn publiek belangrijkste informatie overgebracht?
- Heb ik passende woorden gekozen?
- Zat er een duidelijke opbouw in mijn verhaal?
- Hoe heb ik gesproken? (Snelheid, lengte, duidelijk, etc.)
- Heb ik mijn doel bereikt?

Lessuggesties reflecteren op de (gesproken) tekst

- Laat leerlingen werken met een checklist met vragen als bovenstaande, om commentaar te geven op elkaars spreekprestaties.
- Bespreek regelmatig klassikaal monologen van leerlingen om het werken met de checklist te oefenen en leerlingen te leren reflecteren op eigen en andermans spreekprestaties.

6. Reflecteren op het spreken

Reflecteren op het spreken betekent jezelf afvragen hoe je de spreektaak hebt aangepakt en of dat de goede aanpak is geweest.

- Hoe heb ik deze spreekopdracht uitgevoerd?
- Hoe heb ik me georiënteerd op het spreken?
- Heb ik de inhoud voor mijn monoloog goed voorbereid?
- Heb ik tijdens het eigenlijke spreken goed gebruik gemaakt van mijn oriëntatie en mijn voorbereiding?
- Heb ik problemen ervaren met betrekking tot woordkeus en tekstopbouw? Zo ja, welke?
- Wat voor gebruik kan ik maken van de commentaren die ik heb gekregen?
- Op welke punten moet ik mijn aanpak van het spreken verbeteren?

- Op welke punten is mijn aanpak van het spreken succesvol gebleken?

Lessuggestie reflecteren op het spreken

- - Laat de leerlingen in groepjes of klassikaal vertellen hoe ze de spreektaak hebben aangepakt, en welke problemen en ervaringen ze daarbij hadden.

7. Vertellen en samenvatten

Vertellen en samenvatten kan voorbereid en onvoorbereid geoefend worden aan de hand van casus (stel je voor dat...), aan de hand van teksten, beeld- en geluidsopnamen en aan de hand van door de leerlingen aangedragen onderwerpen. De traditionele spreekbeurt heeft geen prioriteit omdat dat een monoloogvorm is die in het dagelijks leven zeer weinig voorkomt.

Lessuggesties vertellen en samenvatten

- Laat leerlingen regelmatig spontaan vertellen over iets wat ze hebben beleefd.
- Laat leerlingen items uit een televisie(jeugd)journaal in eigen woorden navertellen.
- Lees een korte tekst voor en laat de leerlingen in hun eigen woorden of juist met gebruikmaking van zoveel mogelijk uitdrukkingen uit de tekst, de tekst navertellen.

8. Instructie geven

Op school en daarbuiten zal van leerlingen wel eens verwacht worden dat ze regels of aanwijzingen doorgeven, uitleggen aan anderen. Bij het geven van een instructie moeten de leerlingen in staat zijn de activiteiten en handelingen waar het om gaat op te splitsen in onderdelen, die vervolgens in een logische volgorde te zetten en het geheel begrijpelijk te verwoorden. De grens tussen vertellen en instructie geven is niet altijd scherp, maar moet wel getrokken worden om leerlingen het specifieke karakter van een instructie te leren. Het kan verhelderend zijn om de leerlingen te laten ervaren dat een instructie onbegrijpelijk wordt als er een stapje ontbreekt of als de volgorde niet goed is.

Lessuggesties instructie geven

- Laat leerlingen een eenvoudige handeling beschrijven: hoe maak je een pak melk open, hoe slijp je een potlood, etc. Besteed daarbij aandacht aan volgorde en volledigheid.
- Laat leerlingen regelmatig een instructie van de leerkracht of uit het boek navertellen, voordat de leerlingen aan het werk gaan.
- Laat leerlingen regels van hun favoriete spel of sport uitleggen. Dit kan eventueel thuis voorbereid worden.

9. Presenteren van een boek

Binnen het onderwijs in fictie presenteren leerlingen aan elkaar verhalen en boeken met de bedoeling anderen te laten kennismaken met wat zij zelf de moeite van het lezen waard vinden. Zulke presentaties vormen ook een goede oefening in het spreken voor publiek, en als zodanig een voor de hand liggend vervolg op het vertellen en samenvatten.

Lessuggesties presenteren van een boek

- Vertoon fragmenten uit *Sesamstraat* waarin er voorgelezen wordt. Laat leerlingen ervaren dat intonatie en volume verschillende effecten teweegbrengen: saai, spannend, etc.
- Laat leerlingen zelf oefenen met het voorlezen van kinderboeken.

1.2.2 Didactiek en lessuggesties luisteren

Basisvaardigheden

1. Concentreren

Deelvaardigheden: het luisterproces

2. Oriënteren op het luisteren
3. Inhoud verkennen
4. Informatie verwerken
5. Reflecteren op de (gesproken) tekst
6. Reflecteren op het luisteren

Totaalvaardigheden: luisteren naar informatie

7. Instructies
8. Leerstof
9. Reclame
10. Informatieve programma's

1. Concentreren

Concentreren is belangrijk bij het luisteren: je kunt niet even terugbladeren of rustig stilstaan bij wat er gezegd werd. Gebrek aan aandacht op school kan dus heel goed veroorzaakt worden door leerstof die voor de leerlingen niet interessant (gemaakt) is. Dat neemt niet weg dat de leerlingen moeten leren om ook aandacht op te brengen voor zaken die hen (in eerste instantie) niet zo bezighouden.

Lessuggestie concentreren

- - Klassikaal kunnen luister-/concentratiespelletjes gedaan worden. Voorbeeld: gedurende enige tijd (oplopend van een halve minuut tot twee minuten) heel stil zijn en achteraf leerlingen laten vertellen wat ze gehoord hebben.

2. Oriënteren op het luisteren

Alle gesproken tekst, niet alleen op tv of radio maar ook op school en andere bijeenkomsten, heeft een bepaalde achtergrond en bedoeling. Om te weten waarom, waarnaar precies en hoe goed er geluisterd moet worden, zal de luisteraar zich een beeld van die achtergrond en bedoeling vormen. Leerlingen met een nog beperkte kennis van de wereld om zich heen, moeten leren dat ze dat moeten doen aan het begin van elke luisteractiviteit en hoe. De volgende vragen kunnen daarbij behulpzaam zijn:

- Wat is dit voor soort gesproken tekst?
- Wat zijn de kenmerken van dat soort tekst?
- Waarom wordt er gesproken; waarom luisteren mensen hiernaar?
- Heb ik eerder naar zo'n tekst geluisterd?

Daarna oriënteren op de luistertaak.

- Waarom moet ik naar deze tekst luisteren? Wat moet ik met de informatie doen?
- Hoe kan ik het luisteren dus het best aanpakken?

Lessuggesties oriënteren op het luisteren

- Lees de leerlingen een stukje tekst voor of laat ze een fragment horen van radio of televisie. Beantwoord na afloop gezamenlijk de oriëntatievragen om te leren werken met de vragen.
- Laat leerlingen een luisterlogboek bijhouden, waarin ze iedere dag minstens één situatie beschrijven waarin ze geluisterd hebben. Denk aan: Hoe was de situatie? Wie waren de deelnemers? Kon je kiezen tussen luisteren of niet? Wat maakte het luisteren moeilijk of makkelijk?

3. Inhoud verkennen

Het oppikken van de informatie wordt gestimuleerd door de al bestaande kennis over het onderwerp op te roepen:

- Waar gaat hetgeen ik hoor ongeveer over?
- Wat weet en vind ik daar al van?
- Wat wil ik nog meer weten?
- Wat verwacht ik van de tekst?

Door na het luisteren de antwoorden op de vragen nog eens te bekijken, kan benadrukt worden dat er nu nieuwe kennis is verworven.

Lessuggestie inhoud verkennen

- Laat leerlingen een fragment horen of zien en vervolgens de vragen beantwoorden. Bespreek de antwoorden vooral met behulp van de vraag: waarom denk je dat het daarover gaat? Dan verder luisteren en na afloop reflecteren op de tekst.

4. Informatie verwerken

Wat kun je doen om niet af te haken tijdens het luisteren?

1. Het luisteren moet voorbereid worden door kennis op te roepen over zowel inhoud als context van de tekst.
 2. Het is mogelijk om de spreker te onderbreken en zo nodig vragen te stellen.
 3. Als je een vraag hebt, dan kun je die ook bewaren en achteraf stellen.
- Als het erop aankomt de informatie te onthouden, dan kun je ook aantekening maken.

Lessuggesties informatie verwerken

- Gebruik korte, boeiende teksten voor het oefenen van de luistertechniek en stimuleer de leerlingen om tijdens of na het luisteren vragen te stellen.
- Lees een moeilijke, korte tekst voor en laat alle leerlingen daarbij ten minste één vraag bedenken.

5. Reflecteren op de (gesproken) tekst

De leerlingen moeten zich de volgende vragen stellen over de waarde van de informatie voor henzelf en voor hun luisterdoel:

- Waar ging de tekst over? Wat waren de hoofdgedachte en het hoofdonderwerp?
- Wat weet ik nu dat ik voor het luisteren nog niet wist?
- Heb ik nog vragen?
- Ben ik het eens met de spreker? Denk ik er nu anders over dan voor het luisteren?
- Begrijp ik het doel van dit soort gesproken teksten?
- Begrijp ik de bedoeling van de spreker(s)?
- Lijkt de spreker me betrouwbaar, deskundig en serieus met betrekking tot het onderwerp?

Lessuggesties reflecteren op de (gesproken) tekst

- Behandelen bovenstaande vragen na het luisteren.
- Laat de leerlingen de vragen aan elkaar stellen of met elkaar bespreken.

6. Reflecteren op het luisteren

Reflecteren op het luisteren betekent jezelf afvragen hoe je de luistertaak hebt aangepakt en of dat een goede aanpak geweest is. Specifieke vragen die de leerling zich kan stellen voor de reflectie op het luisteren zijn:

- Hoe heb ik deze luisteropdracht uitgevoerd?
- Heb ik het juiste luisterdoel gesteld en de juiste luistermanier gekozen?
- Heb ik goed mijn voorkennis opgeroepen aan het begin van het luisteren?
- Heb ik tijdens het luisteren mijn luisterdoel en luistermanier goed voor ogen gehouden?
- Heb ik problemen ervaren met de aandacht bij de informatie houden, woordkennis, tekstverbanden, subjectief taalgebruik of de bedoeling van de spreker(s)? Zo ja, welke?
- Heb ik goed stilgestaan bij de informatiewaarde die de tekst voor mij heeft?
- Op welke punten moet ik mijn aanpak van het luisteren verbeteren?
- Op welke punten is mijn aanpak succesvol gebleken?

Lessuggesties reflecteren op het luisteren

- Reflecteren komt met vergelijkbare vragen ook aan bod in het leesproces; oefen het gebruik van de vragen in combinatie daarmee, wijs leerlingen op de overeenkomsten.
- Laat leerlingen de vragen aan elkaar stellen of met elkaar bespreken.

7. Instructies

Om effectief met instructies om te kunnen gaan moeten leerlingen leren letten op de verschillende stappen waaruit de instructie bestaat en de bijbehorende terminologie (veel werkwoorden; ‘eerst dit, dan dat en ten slotte dit’, enzovoort).

Lessuggesties instructies

- Oefen het luisteren naar instructies in combinatie met het lezen van instructies en het zelf geven van instructies. Door bijvoorbeeld een aantal lessen achter elkaar allerlei opdrachten rond instructies in verschillende vormen te laten uitvoeren en de leerlingen te wijzen op overeenkomsten.
- Geef de leerlingen een uitgebreide instructie met alleen de opdracht het aantal stappen, het aantal verschillende handelingen te tellen.
- Geef een mondelinge instructie van enkele stappen in de verkeerde volgorde en laat leerlingen de juiste volgorde zoeken; bespreek hoe het antwoord gevonden werd.

8. Leerstof

Leerstof is bij uitstek bedoeld om toegevoegd te worden aan al aanwezige kennis. Eerder aangedragen leerstof moet daarvoor bewust naar boven gehaald worden, op den duur moeten de leerlingen dat automatisch doen. De leerlingen kunnen de nieuwe informatie beter onthouden als ze die meteen moeten toepassen.

Het is belangrijk om niet al te lang theoretische verhalen op de leerlingen af te vuren; leer de leerlingen om een docent te onderbreken en vragen te stellen als ze het relaas niet meer kunnen volgen. Ook hoofdpunten noteren is belangrijk bij het luisteren naar vaktheoretische informatie; dit kan bij Nederlands expliciet geoefend worden.

Lessuggesties leerstof

- Bespreek met de leerlingen de essentie van leerstof, de relatie van de leerstof tot de werkelijkheid buiten school en zorg dat ze altijd weten wat ze na het luisteren met bepaalde informatie moeten doen.
- Oefen binnen één of twee lessen de proefwerksituatie door leerlingen mondeling theorie te geven. Geef gelegenheid tot vragen stellen en aantekeningen maken en laat vervolgens schriftelijk of mondeling vragen beantwoorden.

9. Reclame

De meeste mensen, ook de leerlingen, kijken en luisteren naar radio- en televisiereclame. Behandeling hiervan op school moet gericht zijn op een kritisch of ten minste bewuste houding ten aanzien van reclame. Zo moeten de leerlingen weten dat reclame altijd bedoeld is om je over te halen iets te kopen en dat er dus alleen gunstige informatie gegeven wordt. Slagzinnen moeten ter sprake komen, evenals het fenomeen naamsbekendheid en het imago.

Lessuggesties reclame

- Behandel het luisteren (en kijken) naar reclame in combinatie met het lezen van reclame en het eventueel zelf maken van een reclametekst.
- Praat met leerlingen over ervaringen en ideeën: Wat doet televisiereclame met je? Waarom draag je liever merkkleding? Is dat zijn prijs wel altijd waard? Welke reclame is leuk en welke niet? Vind je dat er reclame voor alcohol en rookwaren gemaakt moet worden?

10. Informatieve programma's

Denk hierbij bijvoorbeeld aan het *Journal*, documentaires, talkshows en consumentenprogramma's. Om inzicht te krijgen in de totstandkoming van informatieve programma's op televisie, maken de leerlingen kennis met de volgende criteria voor verzameling en selectie van nieuws.

- Nieuws moet veel mensen aangaan.
- Nieuws moet actueel zijn.
- Nieuws moet onverwachts, liefst negatief zijn: goed nieuws is geen nieuws.
- Nieuws moet (overwegend) dichtbij zijn.
- Nieuws moet feitelijk en ondubbelzinnig zijn.
- Nieuws is doorgaans topgericht en vooral ook persoonsgericht.
- Nieuwsuitzendingen op televisie dienen bij voorkeur vergezeld te gaan van passend beeldmateriaal.

Lessuggesties informatieve programma's

- De leerlingen nemen de krant van vandaag mee. Ze maken een lijstje met de twintig meest belangrijke onderwerpen. Vervolgens voorspellen ze welke van de onderwerpen 's avonds in het *Journal* terug zullen komen. Hierbij geven ze ook een argumentatie. De volgende les wordt dit uitgebreid nabesproken.
- Geef de leerlingen de opdracht zelf een journal op te stellen van vijftien minuten. Ze maken gebruik van de radionieuwsberichten en de ochtend- en avondbladen. Ze kiezen de onderwerpen en verdelen de tijd per onderwerp. Verder geven ze aan hoe ze het onderwerp vormgeven.

1.2.3 Didactiek en lessuggesties gesprekken voeren

Basisvaardigheden

1. Gespreksconventies kennen

Deelvaardigheden: aspecten van gesprekken

2. Oriënteren op het gesprek
3. Inhoud voorbereiden

4. Informatie uitwisselen
 - luisteren – beoordelen – reageren
 - doelgericht (door) vragen
5. Reflecteren op het gesprek
6. Reflecteren op het voeren van gesprekken

Totaalvaardigheden: gedachten en informatie uitwisselen

7. Informeren bij instanties
8. Vraaggesprekken
9. Discussies

1. Gespreksconventies kennen

De meeste leerlingen kennen de belangrijkste conventies wel van een gesprek, maar moeten soms worden aangespoord tot actief deelnemen aan een gesprek (ook eens iets zeggen) of juist worden afgeremd als ze geneigd zijn anderen steeds in de rede te vallen.

Als leerlingen niet vertrouwd zijn met de speciale kenmerken van telefoongesprekken, dan moeten ook die conventies ter sprake komen.

Lessuggestie gespreksconventies kennen

- Leerlingen die weinig zeggen, niet lijken mee te doen aan gesprekken, moeten voorzichtig gestimuleerd worden om iets te zeggen, bijvoorbeeld door een heel gerichte vraag te stellen over iets wat hem of haar zeker zal interesseren.

2. Oriënteren op het gesprek

De eerste stap bij elk gesprek is het beantwoorden van de volgende vragen:

- Wie is mijn gesprekspartner?
- Waarom wordt dit gesprek gevoerd? Wat voor gesprek is het?
- Is de gesprekssituatie formeel of informeel?
- Hoe verloopt dit soort gesprekken meestal?
- Heb ik eerder zo'n gesprek gevoerd?
- Wat wordt er van mij verwacht?

Als de context van het gesprek duidelijk is, kan de leerling zich vervolgens afvragen:

- Wat wil ik in en met dit gesprek bereiken?
- Hoe kan ik me dan het best opstellen?

Lessuggestie oriënteren op het gesprek

- Leg de leerlingen gespreksituaties voor ('Stel je voor dat...') aan de hand waarvan ze de oriëntatievragen kunnen beantwoorden. Het is niet altijd nodig om de gesprekken zelf ook te oefenen; het oriënteren op zichzelf is ook van belang.

3. Inhoud voorbereiden

De leerlingen moeten leren om gesprekken inhoudelijk voor te bereiden, vooral door het maken van een lijstje met gesprekspunten. In tweede instantie kan ook het gebruik van dat lijstje tijdens het gesprek geoefend worden, maar dat is niet per se nodig.

Lessuggestie inhoud voorbereiden

- Geef de leerlingen allerlei gesprekssituaties waarbij ze een lijstje met gesprekspunten en vragen moeten opstellen. Voorbeelden zijn: bij het busstation informeren naar vertrektijden van een bepaalde busrit; aan de directeur van school vragen of je vrij kunt krijgen voor het huwelijk van je broer; op een verjaardag met een oude bekende praten over het geld dat je nog van hem tegoed hebt; bezoek aan een oom die al weken in het ziekenhuis ligt.

4. Informatie uitwisselen

- Luisteren – beoordelen – reageren

De structuur van elk gesprek, gezien vanuit een van de deelnemers, is weer te geven als: luisteren – beoordelen – reageren – luisteren – beoordelen – reageren, enzovoort. De leerlingen moeten zich bewust worden van de verschillende stappen in een gesprek en ze moeten er effectief mee leren omgaan. Ze moeten leren hoe ze adequaat kunnen reageren, hoe ze actief kunnen deelnemen aan gesprekken en het initiatief kunnen nemen. Daarnaast moeten ze leren dat ze tijd kunnen nemen om na te denken over een reactie of antwoord op wat de ander zegt.

Lessuggestie informatie uitwisselen (luisteren – beoordelen – reageren)

- Laat leerlingen een uitgeschreven gesprek met twee of meer deelnemers, dat in stukken is geknipt, in de goede volgorde leggen.

- Doelgericht (door)vragen

Sommige mensen zijn verbaal heel handig, geven weinig ruimte aan de ander en praten hem of haar snel iets aan. De leerlingen moeten daar enigszins tegen gewapend worden door veel situaties te oefenen waarin ze een belang te verdedigen hebben en door te leren doorvragen.

Lessuggestie informatie uitwisselen (doelgericht (door)vragen)

- Laat leerlingen het begin horen van gesprekken die om een conflict draaien en laat ze bedenken hoe het gesprek verder kan verlopen als een van de partijen wel of niet doorvraagt.

5. Reflecteren op het gesprek

Na zijn deelname aan het gesprek moet de leerling zichzelf een aantal vragen stellen over hoe hij het er heeft afgebracht. Daarmee leert hij om een helder beeld te krijgen van zijn prestatie op dat moment.

- Heb ik het doel bereikt dat ik had met het gesprek?
- Heb ik actief genoeg deelgenomen aan het gesprek?
- Heb ik goed geluisterd naar en gereageerd op anderen, en zij op mij?
- Heb ik voldoende doorgevraagd om te weten te komen wat ik wilde weten?

Lessuggestie reflecteren op het gesprek

- Laat leerlingen werken met een checklist met vragen als bovenstaande, om commentaar te geven op elkaars deelname aan gesprekken. De vragen kunnen op een groot vel papier in de klas worden opgehangen.

6. Reflecteren op het voeren van gesprekken

Specifieke vragen die de leerling zich kan stellen voor de reflectie op het voeren van gesprekken zijn:

- Hoe heb ik deze gespreksopdracht uitgevoerd?
- Heb ik me goed georiënteerd en voorbereid en heb ik hier tijdens het gesprek gebruik van gemaakt?
- Op welke punten moet ik mijn aanpak van het voeren van een gesprek verbeteren?
- Op welke punten is die aanpak succesvol gebleken?

Bij het beantwoorden van deze vragen maken de leerlingen gebruik van commentaar van hun leraar en eventueel ook medeleerlingen.

Lessuggestie reflecteren op het voeren van gesprekken

- Ga bij mislukte, moeizame en onplezierige gespreksdeelnames samen met de leerling/spreker na, aan de hand van bovenstaande vragen, hoe hij de gesprekstaak precies heeft aangepakt, en op welke punten het misgegaan kan zijn.

7. Informeren bij instanties

Veel leerlingen moeten waarschijnlijk even een drempel over voor ze de telefoon pakken om inlichtingen te vragen aan een vreemde instantie. Door te leren hoe ze zich moeten voorbereiden (lijstje met vragen maken!) en door veel gesprekken te oefenen, zullen ze meer vertrouwen in zichzelf krijgen. Sommige leerlingen zullen ook het juist gebruiken van vraagwoorden en het formuleren van goedlopende vragen apart moeten oefenen.

Lessuggestie informeren bij instanties

- Geef een leerling bepaalde informatie (bijvoorbeeld een overzicht met openingstijden en toegangsprijzen van een zwembad) en een andere leerling de opdracht om bepaalde inlichtingen te winnen.

8. Vraaggesprekken

De leerlingen moeten leren om het doel van hun vraaggesprek te bepalen en het gesprek voor te bereiden via een lijst met vragen of aandachtspunten. Vooral echter moeten ze leren om verschillende soorten vragen te onderscheiden: vragen over feiten, gesloten vragen, open

vragen startvragen, doorvragen en vragen waarmee je controleert of je de ander goed begrepen hebt.

De verschillende mogelijkheden om van een vraaggesprek verslag te doen moeten aanschouwelijk aan de orde komen (indirect verslag, letterlijk verslag, direct verslag en gemengd verslag).

Lessuggesties vraaggesprekken

- Geef leerlingen vraaggesprekken uit kranten en tijdschriften en laat ze de gestelde vragen indelen als boven beschreven. Doe hetzelfde met opnamen van vraaggesprekken op tv en radio.
- Laat leerlingen vraaggesprekken uit kranten en tijdschriften indelen naar type weergave (indirect, letterlijk, direct, gemengd).

9. Discussies

Onderwerpen moeten niet te ver bij de leerling vandaan liggen. Uiteraard kunnen leerlingen ook gestimuleerd worden om zelf een onderwerp aan te dragen. In een discussie geven mensen hun mening ergens over en anderen reageren daarop. Men is het met elkaar eens of oneens en geeft daar argumenten voor.

Lessuggestie discussies

- Voer discussie met als opdracht dat er een conclusie of compromis bereikt moet worden.

1.3 Het toetsen van spreek-, kijk- en luistervaardigheden

Het toetsen van de spreek-, kijk- en luistervaardigheden brengt een aantal problemen met zich mee. Deze zullen in het eerste gedeelte van deze paragraaf besproken worden. In het tweede gedeelte van dit onderdeel worden suggesties gegeven voor de manier waarop de spreek-, kijk- en luistervaardigheden getoetst kunnen worden. Deze informatie is ontleend aan *Nederlands in de onderbouw* (Bonset e.a., 2010) en *Nederlands in de basisvorming: Spreken, luisteren en kijken* (de Kinderen, den Ouden 19..).

1.3.1 Problemen bij het toetsen

De maatschappij heeft evenveel recht op de garantie dat een leerling na de onderbouw in staat is mondeling te informeren bij instanties, als dat hij een verslag kan schrijven of een krant kan lezen. Het toetsen van de spreek-, kijk- en de luistervaardigheden van leerlingen in de onderbouw is, in tegenstelling tot andere vaardigheden, echter vrij problematisch.

Het kijken valt sowieso buiten beschouwing, omdat dat onderdeel in de praktijk van het vak Nederlands niet apart getoetst wordt. Het toetsen van de spreekvaardigheid is erg tijdrovend.

Als alle leerlingen monologen moeten houden, discussiëren en gesprekken voeren, betekent dat een grote aanslag op de beschikbare lestijd van de docent.

Hiermee hangen een aantal problemen samen die te maken hebben met de twee eisen die aan toetsen gesteld worden: *betrouwbaarheid* en *validiteit*. Een toets is betrouwbaar als verschillende beoordelaars tot een gelijklopend oordeel komen. Bij de toetsing van spreek- en luistervaardigheid is dit zelden het geval. Ook als docenten dezelfde criteria gebruiken, kan de interpretatie en dus het cijfer van elkaar verschillen. Validiteit staat voor geldigheid. Het is belangrijk om te kijken of de toetsresultaten een goede afspiegeling zijn van de vaardigheden die de leerlingen bezitten.

Een derde probleem bij het toetsen van de spreek- en luistervaardigheden is dat het spreken/luisteren bestaat uit ongelijksoortige groepen van vaardigheden. Dit is lastig voor de toetsing, want zodoende kom je via het toetsen van de monoloog weinig of niets te weten over de vaardigheid van de leerling om een gesprek te voeren. En het toetsen van alle vaardigheden binnen spreken/luisteren kan niet binnen de beschikbare lestijd.

Tenslotte zijn de spreek- en luisterprestaties ook minder goed vast te leggen dan bijvoorbeeld schrijfpredaties, waardoor het lastig te beoordelen is. Een schrijfpredaat kun je als beoordelaar overlezen; een monoloog, dialoog of polyloog vervliegt al terwijl ze gehouden wordt.

1.3.2 Suggesties voor het toetsen

Vanwege de problemen zijn docenten soms geneigd om de beoordeling van spreken en luisteren achterwege te laten. Dat heeft consequenties voor de status van het onderdeel. Voor leerlingen betekent 'geen cijfer' al gauw 'geen belang'. Zorg er in ieder geval voor dat het leerdoel de toets bepaalt. Maak de leerlingen duidelijk waarop in een bepaalde opdracht of les het accent ligt en maak een toets die hierbij aansluit. Ook de strategische aanpak moet in de beoordeling naar voren komen.

Feedback is eigenlijk nog belangrijker dan het cijfer zelf. Leerlingen werken onder begeleiding van hun docent aan de verbetering en de uitbreiding van hun vaardigheden. Je kunt dus bijvoorbeeld zorgen voor kleine luisteropdrachtjes waarop de leerlingen feedback krijgen. Hierdoor worden zij zich bewust van hun vaardigheden en leerpunten.

Weeg ook actieve deelname mee. Kijk wat kinderen doen tijdens je instructie en binnen de werkvormen. Wees voortdurend alert op de deelname van kinderen en op de kwaliteit van hun bijdragen. Hoewel deelname geen garantie is voor succes, is het wel een voorwaarde (Robbe, R., 2004).

Het geven van feedback en het toetsen van het spreken en luisteren kan gedaan worden volgens een checklist met hierop een aantal beoordelingscriteria. Een aantal suggesties hierbij zijn:

- neem niet meer dan vier beoordelingspunten op;
- laat de beoordelingsschalen aansluiten bij wat geoefend en besproken is in de les;
- toets zoveel mogelijk samenhangende onderdelen (dus de ene keer accent op techniek, de andere keer accent op inhoud);
- laat de beoordelingsschaal aansluiten bij de inhoud van de opdracht/toets;
- maak met collega's afspraken over welke schalen bij welke opdracht gebruikt worden;
- geef leerlingen van te voren uitsluitel over de te gebruiken schalen en betrek hen bij de nabespreking (laat hen in dat geval ook de schalen invullen);
- gebruik de beoordelingsschalen met name voor feedback geven;
- maak voor de leerlingen inzichtelijk hoe u van de invulling van de beoordelingsschaal tot de vaststelling van een cijfer komt.

* Bij de samenstelling van beoordelingsschalen kun je als docent een keus maken uit de techniek van het spreken (articulatie, intonatie, tempo, pauzes, volume, stijl, woordkeus, zinsbouw), de inhoud (relevantie, verbanden, begrijpelijkheid) en de non-verbale middelen (presentatie, houding, contact, mimiek en gebaren).

De **monoloog** moet beoordeeld worden door meerdere beoordelaars aan de hand van vaste en bij de leerlingen bekende criteria, die corresponderen met de vragen waarmee de leerlingen hebben leren reflecteren op hun spreken.

Het **luisteren** kan beoordeeld worden door vragen bij een tekst die tekstafhankelijk of tekstonafhankelijk zijn. Het is belangrijk dat de leraar van tevoren een goed doordacht antwoordmodel heeft opgesteld.

Dialogen kunnen getoetst worden door een leerling een dialoog te laten voeren met de docent. Op de dialoogprestatie van de leerling wordt dan niet alleen gereflecteerd, maar er wordt vervolgens ook een cijfer aan toegekend door de leraar, met eventueel leerlingen als medebeoordelaars.

Een haalbare toetsvorm lijkt de **discussie** in een kleine groep van vier à vijf leerlingen. Van iedere leerling uit die groep worden de discussiebijdragen geobserveerd en (mee)beoordeeld door de leraar en twee à drie medeleerlingen. Bij deze toets is het belangrijk dat de leerling, indien mogelijk, meer dan één kans krijgt.

2. De situatie in de praktijk

Hoe de didactiek van het *spreken, kijken en luisteren* er volgens de meest optimale didactiek uit moet zien, is nu bekend. Hiermee kunnen we de didactiek die wordt gebruikt door de methode *Op Niveau Onderbouw* vergelijken. Vervolgens worden ook de ervaringen van docenten die lesgeven aan de brugklassen en de ervaringen van de brugklasleerlingen van het Sint-Janscollege in Hoensbroek op een rijtje gezet. Samen zal dit de basis vormen voor een zelfontworpen lessenserie.

2.1 Methode *Op Niveau Onderbouw*

Centraal staat de methode *Op Niveau Onderbouw 1 havo/vwo*. Deze methode wordt gebruikt in de brugklassen van het Sint-Janscollege in Hoensbroek. Het boek bestaat uit zes hoofdstukken, ook wel blokken genoemd. Elk blok behandelt achtereenvolgens tien vaste paragrafen.

1. Lekker lezen (een fragment uit een jeugdboek waarbij je lees- en discussievragen krijgt).
2. Over lezen (gaat over schrijvers en jeugdboeken).
3. Grammatica (hoe is de taal opgebouwd en hoe ontleed je zinnen).
4. Spelling (foutloos leren schrijven van werkwoordsvormen en andere woorden).
5. Taalschat (vergroten van woordkennis).
6. Lees vaardig (aan de hand van teksten met vragen leer je hoe teksten in elkaar zitten).
7. Schrijf vaardig (leren schrijven van goede teksten).
8. Spreken, kijken en luisteren (opdrachten om beter te spreken, kijken en luisteren).
9. Over taal (hoe mensen met taal om gaan en hoe taal in het dagelijks leven wordt gebruikt).
10. Gedicht (gedicht met vragen).

De enige paragraaf die nu geanalyseerd wordt, is paragraaf 8: *spreken, kijken en luisteren*.

2.2 Vergelijking *Op Niveau Onderbouw* en didactiek Bonset

Om de opdrachten uit *Op Niveau Onderbouw* goed te kunnen beoordelen, wordt er een koppeling gemaakt met de kerndoelen en referentieniveaus uit *Nederlands in de onderbouw* (Bonset e.a., 2010). *Op Niveau Onderbouw* bestaat uit zes blokken (hoofdstukken), die ik stuk voor stuk zal bespreken.

(Zie bijlagen voor de opdrachten bij ‘spreken, kijken en luisteren’ uit *Op Niveau Onderbouw*)

Blok 1	In blok 1 staat de stem centraal. Er wordt uitgelegd wat de termen <i>toonhoogte, volume, intonatie</i> en <i>tempo</i> inhouden. Hierbij horen een aantal opdrachten. Leerlingen zijn eerst bezig met een aantal deelvaardigheden en voeren op het einde een totaalvaardigheid uit, namelijk het aankondigen van een liedje op de radio.
Positieve punten	▪ Er wordt door middel van deelvaardigheden toegewerkt naar een totaalvaardigheid. ▪ Er is sprake van communicatief taalonderwijs. De opdrachten en de lesstof sluiten aan op de leefwereld van de leerlingen.
Negatieve punten	▪ Er wordt geen aandacht besteed aan de reflectie op de uitgevoerde taken. ▪ De opdrachten zijn moeilijk uitvoerbaar in een grote klas.

Blok 2	Het tweede hoofdstuk uit het boek gaat over ademhaling tijdens het spreken en het leggen van de nadruk op sommige woorden om de tekst levendiger te maken. Hierbij horen twee opdrachten die deze deelvaardigheid trainen en één waarbij leerlingen een totaalvaardigheid moeten uitvoeren (mondelinge presentatie: een stukje tekst voordragen).
Positieve punten	▪ Er wordt stapsgewijs toegewerkt naar een totaalvaardigheid. ▪ Er wordt bij de totaalvaardigheid een aantal punten gegeven waaraan voldaan moet worden en waarop dus gereflecteerd kan worden. ▪ De stof die de leerlingen in blok 1 geleerd hebben, worden nu weer gebruikt.
Negatieve punten	▪ De opdrachten zijn vrij ‘abstract’. Dit zorgt ervoor dat de opdrachten in de praktijk mogelijk niet gerealiseerd worden. Het zijn moeilijke opdrachten voor een klas met 30 leerlingen. Hier zou meer duidelijkheid en structuur moeten worden ingebracht. ▪ Het oriënteren gebeurt niet. Het blok begint gelijk met theorie zonder dat leerlingen geprikkeld worden met een voorbeeld of een oriënterende opdracht. ▪ Het gaat enkel over het (voor)lezen van verhalen. Er wordt geen koppeling gemaakt naar het dagelijks leven van de leerlingen. Denk hierbij aan het vertellen van wat je in het weekend hebt gedaan. Dit kan levendig of heel eentonig en onaantrekkelijk gebeuren.

Blok 3	Het onderdeel ‘spreken, kijken en luisteren’ in blok 3 bestaat uit drie delen: dialoog, monoloog, groepsgesprek en de directe rede met een bijbehorende opdracht, vervolgens open, gesloten en doorvragen met een opdracht en ten slotte een opdracht waarbij leerlingen een informatieve presentatie moeten houden.
Positieve punten	▪ Duidelijke uitleg van de stof.
Negatieve punten	▪ Opdrachten hangen niet samen. ▪ Moeilijk uitvoerbaar. Het doel van de opdrachten wordt niet goed uitgelegd. ▪ De opdrachten sluiten niet aan bij de leefwereld van de leerlingen. ▪ Het OVUR-model wordt zo goed als niet gebruikt. Vooral het reflecteren mist bij deze opdracht.

Blok 4	Blok 4 begint met een stukje theorie over het formele en informele gesprek. Dit wordt gevolgd door twee opdrachten. Vervolgens komen er twee totaalopdrachten: het sollicitatiegesprek en het presenteren van een reclame.
Positieve punten	▪ De stof en de opdrachten sluiten aan bij het dagelijkse leven van de leerlingen. Leerlingen komen erachter dat ze een andere manier van spreken gebruiken bij de huisarts en bij sollicitatiegesprekken. 12-jarigen zijn nog te jong om te solliciteren, maar de suggesties die in het boek gegeven worden zijn wel geschikt (solliciteren bij schoolkrant, schoolband, etc.).
Negatieve punten	▪ Er is weinig samenhang tussen de onderdelen in deze paragraaf. ▪ De opdrachten zijn moeilijk te realiseren in een grote klas. ▪ Leerlingen moeten meer lezen en schrijven dan luisteren en spreken. ▪ Er wordt nergens naartoe gewerkt en er vindt geen reflectie plaats.

Blok 5	In dit blok wordt er bij het spreken, kijken en luisteren aandacht besteed aan het geven van kritiek en het voorkomen van een escalatie. Het tweede gedeelte gaat over het voeren van een discussie.
Positieve punten	▪ Er worden tips gegeven voor het voeren van een discussie. ▪ Er wordt duidelijk uitgelegd wat escalatie is.
Negatieve punten	▪ Twee van de drie opdrachten zijn geen spreek- en luisteropdrachten. De leerlingen moeten hier lezen en schrijven. Het enige wat de leerlingen aan spreken en luisteren doen is het voorlezen van een bestaand tekstje. ▪ Er wordt niet toegewerkt naar een bepaald doel: het houden van een discussie en je bewust worden van het geven en krijgen van kritiek en het voorkomen van escalatie. ▪ Er wordt alweer niet gereflecteerd.

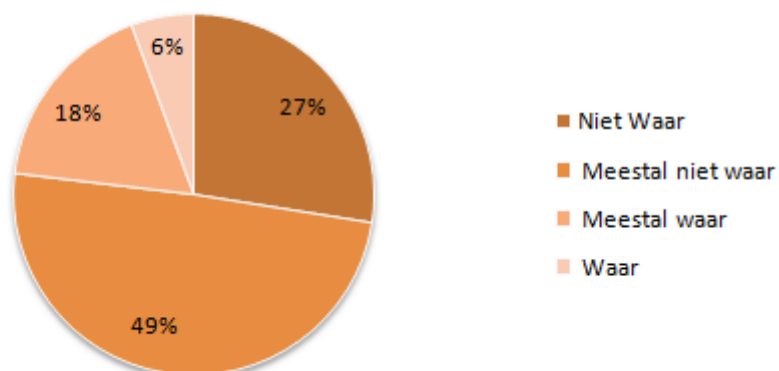
Blok 6	In blok 6 gaat het over verschillende soorten spreekteksten en het presenteren van een recensie.
Positieve punten	▪ De eerste opdracht is een korte samenvatting van de voorgaande blokken.
Negatieve punten	▪ Leerlingen zijn niet bezig met de vaardigheden kijken en luisteren. Alweer zijn ze meer bezig met lezen en schrijven. De totaalopdracht is het voorlezen van een opdracht die ze gemaakt hebben bij de paragraaf 'schrijf vaardig'. ▪ Er wordt geen gebruik gemaakt van het OVUR-model. ▪ Er worden geen eisen gesteld en er wordt niet gereflecteerd.

Bij het uitvoeren van de opdrachten uit de methode zullen leerlingen werken aan verschillende onderdelen die ervoor bedoeld zijn om het referentieniveau van jaar 1 te behalen. Vrijwel alle onderdelen die leerlingen aan het einde van jaar 1 moeten beheersen komen aan bod, maar de vraag is of deze zodanig zijn uitgewerkt dat de leerlingen de vaardigheden daadwerkelijk verwerven. Niet alle opdrachten zijn communicatief en er wordt bijna geen gebruik gemaakt van het OVUR-model. Ook zijn leerlingen vaak meer aan het schrijven en lezen in plaats het spreken, kijken en luisteren.

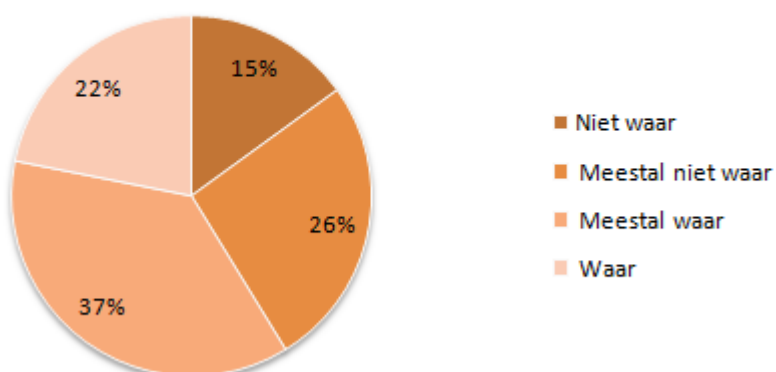
2.3 Ervaringen leerlingen

De enquête is ingevuld door 160 brugklasleerlingen.

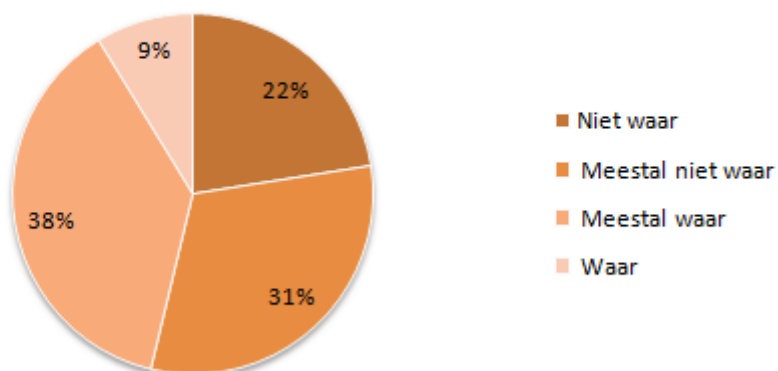
1. In de klas behandelen we uit elk blok het onderdeel 'spreken, kijken en luisteren'.

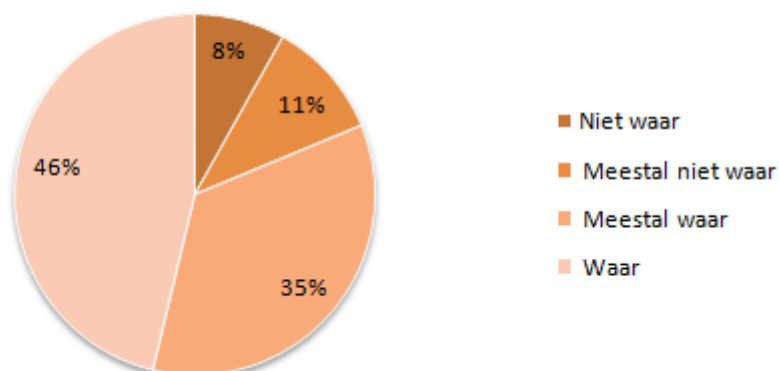
2. Mijn docent(e) bedenkt ook wel eens zelf opdrachten waarbij we moeten spreken, kijken en luisteren.

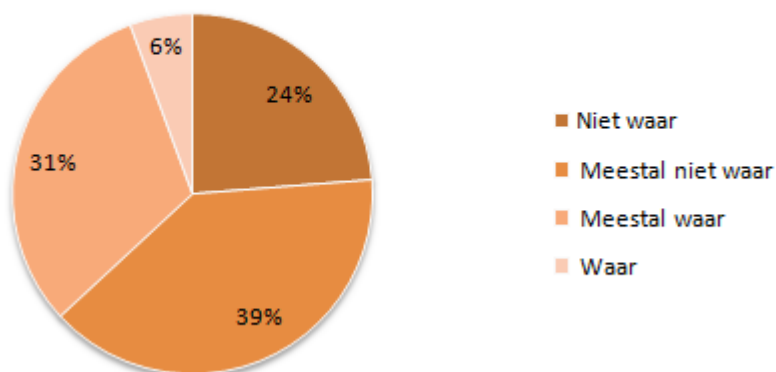
3. Ik vind het onderdeel 'spreken, kijken en luisteren' belangrijk.

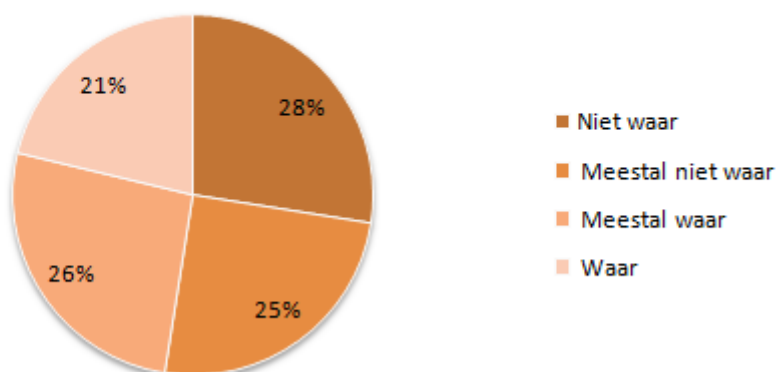
4. Ik ben tevreden over de manier waarop ik nu les krijg in het 'spreken, kijken en luisteren'.

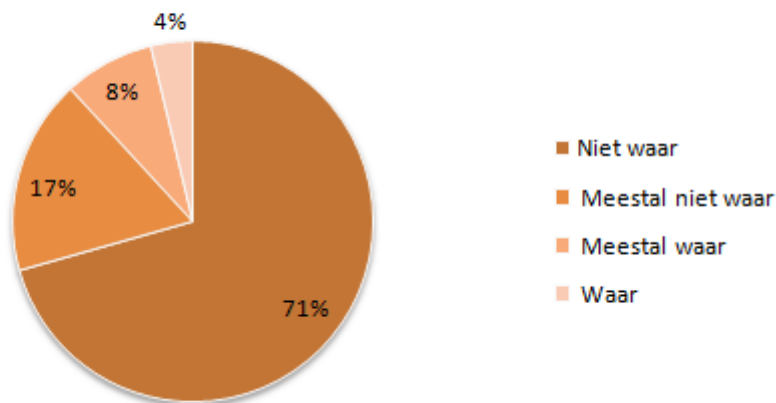
5. Ik vind de opdrachten uit het boek bij het onderdeel 'spreken, kijken en luisteren' erg leerzaam.

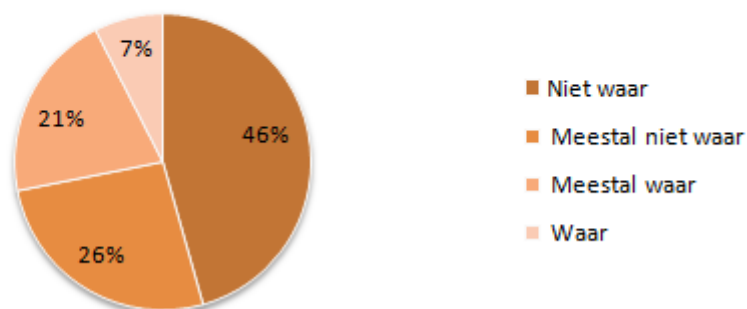
6. Ik krijg feedback van mijn docent(e) op mijn spreek-, kijk- en luisterprestaties.

7. Ik krijg een cijfer voor mijn spreek-, kijk- en luisterprestaties.

8. Ik weet waar mijn sterke en waar mijn zwakke punten liggen wat betreft mijn spreek-, kijk- en luisterprestaties, omdat wij dit in de klas besproken hebben.

2.4 Ervaringen docenten

De vragenlijst is ingevuld door 4 docenten die les geven aan de brugklassen van het Sint-Janscollege in Hoensbroek.

	Niet waar	Meestal niet waar	Meestal waar	Waar
1. Ik hecht veel waarde aan de spreek-, kijk- en luisteropdrachten uit de methode? * Waarom wel/niet? - Toepassing blijkt in de praktijk erg moeilijk en subjectief. - Methode is erg vol. Hier is nauwelijks tijd voor.	1x	3x		

2. Ik behandel alle spreek-, kijk- en luisteropdrachten uit de methode? * Waarom wel/niet? - Ik combineer meestal opdrachten die ik toch al met de leerlingen doe met spreken en luisteren. Kijken doe ik vrijwel niet. - Tijdgebrek. - Soms niet zinvol.	4x			
3. Ik ben tevreden over de spreek-, kijk- en luisteropdrachten uit de methode. * Waarom wel/niet? - Redelijk tevreden. - Opdrachten zijn moeilijk uit te voeren. - Wel tevreden over de opdrachten m.b.t. voordracht.		3x	1x	
4. Ik gebruik regelmatig spreek-,kijk- en luisteropdrachten die niet uit het boek afkomstig zijn. * Waarom wel/niet? - Spelen meer in op de dagelijkse praktijk. - Transfer met andere taalonderdelen. - Beter uitvoerbaar. * Zo ja, waar haalt u dit materiaal vandaan? - Youtube - Zelfgemaakt. - Verzameld in de loop der tijd.	1x		3x	
5. Bij gebrek aan tijd laat ik het onderdeel ‘spreken, kijken en luisteren’ als eerste vallen. * Waarom wel/niet? - Spreken en luisteren valt redelijk te integreren in andere taalonderdelen. - In de brugklas heeft dit de minste prioriteit. Wordt vooral vanaf de 3 ^e klas veel meer aandacht aan besteed. - Dit wordt niet getoetst.			1x	3x
6. Ik vind het belangrijk dat leerlingen (een) cijfer(s) krijgen voor hun spreek-, kijk- en luistervaardigheden. * Waarom wel/niet? - Soms kan je ook zonder een cijfer iets beoordelen. - Het wekt motivatie op bij leerlingen. - Het is nog vooral het aanleren van basisvaardigheden en leerlingen überhaupt aan het praten te krijgen.	1x	2x	1x	
7. Ik vind het belangrijk dat leerlingen feedback krijgen op hun spreek-, kijk- en luistervaardigheden. * Waarom wel/niet? - Feedback is essentieel in het leerproces. - Dit doe ik informeel.			2x	2x

Open vragen

1. Indien u leerlingen feedback geeft op hun spreek-, kijk- en luistervaardigheden, op welke manier doet u dit dan?

- Persoonlijk aanspreken.
- Schema invullen en dit mondeling toelichten.

2. Indien u leerlingen geen feedback geeft op hun spreek-, kijk- en luisterprestaties, waarom doet u dit dan niet?

-

3. Indien u leerlingen cijfers geeft voor hun spreek-, kijk- en luistervaardigheden, op welke manier doet u dit dan?

- Door middel van een beoordelingsschema dat ik vooraf en daarna met de leerlingen bespreek. (2x)
- Leerlingen laten helpen bij het beoordelen aan de hand van een checklist.

4. Indien u leerlingen geen cijfers geeft voor hun spreek-, kijk- en luisterprestaties, waarom doet u dit dan niet?

-

2.5 Resultaten

De 160 brugklasleerlingen die de enquête hebben ingevuld zijn afkomstig uit verschillende klassen met verschillende docenten. Om deze reden kan het zo zijn dat de antwoorden van de leerlingen verschillen. De uitslag van de enquête geeft echter wel een globale indruk van de ervaringen van leerlingen met het spreek-, kijk- en luisteronderwijs. Ook schreven 33 leerlingen als opmerking onderaan de enquête dat zij dit onderdeel zelden tot nooit hebben behandeld in de klas. De uitslagen van de vragenlijsten voor de docenten van de brugklassen geven een duidelijker beeld van wat er per klas gedaan wordt met het spreken, kijken en luisteren.

Uit de resultaten kan onder andere worden afgeleid dat meer dan driekwart van de leerlingen niet weet waar hun sterke en zwakke punten liggen op het gebied van spreken, kijken en luisteren. Daarentegen geven de docenten wel aan dat ze het belangrijk vinden dat leerlingen feedback krijgen.

Zowel de docenten als de meerderheid van de leerlingen geven aan dat ze niet uit elk blok de opdrachten die horen bij spreken, kijken en luisteren behandelen. Wel worden er spreek-, kijk- en luisteropdrachten gemaakt die niet uit het boek afkomstig zijn. Docenten hechten over het algemeen weinig waarde aan de methode, omdat de opdrachten moeilijk uitvoerbaar zijn. Andere redenen voor het 'verwaarlozen' van het spreken, kijken en luisteren zijn het gebrek aan tijd en het feit dat deze vaardigheden niet getoetst worden.

Blijkbaar dezelfde problemen die al jaren spelen binnen de didactiek van het vak Nederlands. Zo is in het tijdschrift *Moer* uit 1998 een artikel te lezen over de problematiek binnen het spreek- en luisteronderwijs. Hierin wordt verteld dat spreken en luisteren officiële onderdelen zijn van het schoolonderzoek havo/vwo, maar dat uit de praktijk blijkt dat er niet veel aan gedaan wordt (Meindersma en Zaalberg, 1989).

3. Conclusies en aanbevelingen

Aan de hand van voorgaande informatie kan een aantal zaken geconcludeerd worden. Deze conclusies worden in dit hoofdstuk beschreven. Hierna volgen ook enkele aanbevelingen voor verder onderzoek naar spreek-, kijk- en luisteronderwijs in de brugklas.

De centrale vraag van deze scriptie luidde als volgt:

Hoe kunnen docenten Nederlands het onderdeel 'Spreeken, kijken en luisteren' dusdanig behandelen en toetsen in een brugklas havo/vwo zodat de spreek-, kijk- en luistervaardigheden van de leerlingen zo goed mogelijk worden getraind?

Uit het onderzoek is onder andere gebleken dat docenten het belangrijk vinden dat leerlingen weten waar hun sterke en zwakke punten liggen op het gebied van spreken, kijken en luisteren. Uit ditzelfde onderzoek is echter ook gebleken dat leerlingen niet weten waar hun sterke en zwakke punten liggen.

Ook geven driekwart van de leerlingen en alle docenten aan niet of nauwelijks de spreek-, kijk- en luisteropdrachten uit het boek te behandelen.

Met als uitgangspunt de kerndoelen en referentieniveaus uit *Nederlands in de onderbouw* (Bonset e.a., 2005) is de lessenreeks *Motivatatie voor communicatie* ontwikkeld. Deze is bedoeld voor docenten Nederlands die lesgeven aan een brugklas havo/vwo om de spreek-, kijk- en luistervaardigheden van de leerlingen te oefenen. Deze lessenreeks, die gebaseerd is op de methode *Op niveau onderbouw*, bestaat uit opdrachten die makkelijk uitvoerbaar zijn in grote klassen. Ook wordt er veel aandacht besteed aan het reflecteren van het spreken, kijken en luisteren. Dit wordt gedaan door middel van beoordelingsschema's. Deze geven zowel de leerling als de docent inzicht in de sterke en zwakke punten van de leerling. Aan de hand van deze schema's kan de docent zelfs een toekennen aan de spreek-, kijk- en luisterprestaties van de leerling.

Aanbevelingen

Spreeken kijken en luisteren binnen andere onderdelen van het vak Nederlands

De lessenreeks speelt niet in op andere vaardigheden binnen het vak Nederlands. Zo zou de stof die aan bod komt binnen het onderdeel spreken, kijken en luisteren ook gebruikt kunnen worden bij bijvoorbeeld leesvaardigheid, of andersom. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het bespreken van een gelezen artikel, het geven van een mening of het presenteren van een boek.

Ervaringen van docenten en leerlingen

De lessenreeks *Motivatatie voor communicatie* is nog niet uitgevoerd in een brugklas.

Ervaringen van docenten en leerlingen zijn echter wel belangrijk om te kunnen constateren of de lessenserie een verbetering is ten opzichte van het huidige spreek-, kijk- en luisteronderwijs.

Het geven van een cijfer

In de lessenreeks is gebruik gemaakt van beoordelingsschema's. Deze geven een duidelijk overzicht van de sterke en zwakke punten van de leerling op het gebied van spreken, kijken en luisteren. Voor de docent die graag een cijfer wil geven voor de prestaties van de leerlingen bestaat nog geen duidelijke puntentelling.

Literatuurlijst

Theoretisch deel

Bonset, H., M de Boer en T. Ekens, *Nederlands in de onderbouw*.
Bussum: Coutinho 2010

Meindersma, Y., Zaalberg, A., 'Mondeling monddood? Problemen en perspectieven naar aanleiding van interviews met bovenbouwdocenten havo-vwo'. In: *Moer* 1989, p. 98

Robbe, R., *Taal en didactiek, spreken en luisteren*.
Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff 2004

Kraaijeveld e.a., *Op niveau onderbouw- 1havo/vwo*.
Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff 2007

Praktisch deel

Bonset, H., M de Boer en T. Ekens, *Nederlands in de onderbouw*.
Bussum: Coutinho 2010

Veen, R. van, 'Meester mijn schrift zit thuis!' Spreken en luisteren in een ivbo-klas., In: *Moer* 1994/1, p. 11

Helden, M. van, 'Derde Leidse Letterendag'. In: *Moer* 1992/5, p. 196

Bijlagen (Op niveau onderbouw – blok 1 t/m 6)

BLOK

1

**SPREKEN,
KIJKEN EN LUISTEREN**

41

miniproject lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijf vaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht miniprojec

8 Spreken, kijken en luisteren

Deze paragraaf Spreken, kijken en luisteren sla je over als je het miniproject doet.

8.1 De stem

Je stem is bij het spreken je belangrijkste instrument. Iedere stem klinkt anders. Waarin verschillen al die stemmen?

- In **toonhoogte**: laag, neutraal, hoog, overslaand.
- In **volume**: fluisterend, zacht, normaal, hard, schreeuwerig.
- In **tempo**: traag, langzaam, normaal, snel, gehaast.

Opdracht 43

Beschrijf de stemmen van de volgende personen. Vertel iets over het spreektempo, de toonhoogte en het volume van de stem.

- 1 Een bekende Nederlander met een aparte stem. Schrijf op wie je kiest.
- 2 Een bekende presentator. Schrijf op wie je kiest.
- 3 Je docent(e).
- 4 Jezelf.
- 5 De klasgenoot die naast je zit (of in de buurt).

1 SPREKEN, KIJKEN EN LUISTEREN

lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijf vaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht mini

Bij het gebruik van je stem geeft de **intonatie** of **toon** je stemming aan. Bijvoorbeeld vrolijk, angstig, ongeduldig, grappig, rustig, verrast, boos of verdrietig. Wanneer je iemand aan de telefoon hebt, hoor je vaak al aan de intonatie of hij blij, moe, bang of kwaad is.

Opdracht 44

Bij deze opdracht ga je oefenen met de intonatie van je stem. Kies uit:

- Je werkt samen met iemand anders. De ene persoon spreekt, de andere persoon luistert met zijn ogen dicht mee en geeft tips voor het verbeteren van je intonatie.
- Je werkt alleen. Neem je stem op via voicemail, een microfoon of een antwoordapparaat. Je controleert dan zelf hoe je klinkt.

Spreek de zin 'Je hebt je mond voorbij gepraat.' op de volgende manieren uit.

- 1 vrolijk en grappig
- 2 verdrietig en teleurgesteld
- 3 rustig en zelfverzekerd
- 4 boos en beledigd
- 5 verrast en verwonderd

Oefen door tot je de juiste stemming duidelijk in je stem hoort. Gebruik geen gebaren of gezichtsuitdrukkingen.

Wanneer je tegen iemand zegt: 'Wat heb je leuke schoenen aan.', bepaalt de intonatie van je stem of de luisteraar een compliment krijgt of beledigd wordt. Bij een geschreven tekst mis je die belangrijke extra informatie over de bedoeling van de spreker. Bij fictie geeft de schrijver bij de spreekzinnen daarom vaak aanwijzingen over de intonatie, bijvoorbeeld: '*Ik ben thuis!*' had ze nog voor de zekerheid gezongen. Of: '*De een is strenger dan de ander*', zei ze diplomatiek.

Opdracht 45

Spreek de volgende zinnen zo goed mogelijk uit. De schrijver van het fictiefragment geeft aanwijzingen over de intonatie.

- 1 'Wat ben je weer lekker bezig', snauwt Roy. 'Ik wou dat jij je kop eens dichthield, man!'
- 2 Papa zucht luid en nadrukkelijk. 'Alles, laat Kelvin toch met rust. Gebruik je verstand en ga zelf ook naar bed!'
- 3 'Heb je mijn voorstel goed overwogen?' vroeg hij met nadruk.
- 4 Saskia's stem haperde even. 'Zie je, daarom ga ik dus nooit als de politie belt. Vanwege dat soort situaties.'

Opdracht 46

In dit basisboek vind je aan het begin van ieder blok een fictiefragment. Zoek in de fictiefragmenten van alle blokken vijf verschillende spreekzinnen, waarbij net als in de vorige opdracht aanwijzingen over de intonatie staan. Schrijf de zinnen met de aanwijzingen op. Oefen ook met het goed uitspreken van de zinnen die je gekozen hebt.

8.2 De radiostem

Omdat je geen gezichtsuitdrukkingen of gebaren ziet, is bij een radiopresentatie de stem en de intonatie extra belangrijk. Dj's of diskjockeys brengen daarom veel variatie aan in toonhoogte, volume, tempo en intonatie van hun stem. De presentator van het radiojournaal varieert minder en is juist goed in het serieus, verstaanbaar en rustig voorlezen van het nieuws. Behalve via de **radio** zijn ook bijna alle zenders via het internet te beluisteren. De populaire programma's kun je daar vaak afspelen op een moment dat jou uitkomt.

Opdracht 47

Luister op de radio of via het internet een paar minuten naar een diskjockey en een presentator van het journaal.

- 1 Beschrijf zo goed mogelijk de verschillen tussen de stemmen van de diskjockey en de presentator. Verwerk de woorden tempo, toonhoogte, volume en intonatie in je antwoord.
- 2 Wat past beter bij je stem en jouw manier van spreken: platen aankondigen of het journaal voorlezen? Licht je antwoord toe.

Opdracht 48

Je gaat als diskjockey via de radio je favoriete Nederlandstalige plaat aankondigen. Schrijf je tekst eerst op, vertel bijvoorbeeld iets grappigs over de artiest of noem een paar sterke voorbeeldzinnen uit de songtekst. Oefen net zolang tot je een vlotte aankondiging hebt, die precies dertig seconden duurt.

Opdracht 49

Ga naar de methodesite voor een kijk- of luisteropdracht.

2 SPREKEN, KIJKEN EN LUISTEREN

lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijfvaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht miniproject

8 Spreken, kijken en luisteren

8.1 Spreken op niveau: ademhaling en nadruk

Wanneer je praat, heeft je stem een bepaalde toonhoogte die bij jou hoort. Bij meisjes, jongens en vrouwen is die meestal wat hoger dan bij mannen. De hoogte van je stem ligt bij normaal spreken redelijk vast, je kunt er niet veel aan veranderen. Je kunt wel met het tempo van je spreken, het volume van je stem en de intonatie van je zinnen variëren. Dat oefenen we in deze paragraaf.

Beginnende sprekers praten vaak te snel. Dat kun je voorkomen door vóór iedere zin goed in te ademen. Probeer adem te halen met je buik, daar word je zelf rustiger van en je stem klinkt voller. Met een hand op je buik controleer je of je **ademhaling** daar plaatsvindt. Als je voorleest geven de leestekens in de alinea de **spreekpauzes** aan:

- De punt geeft het einde van de zin aan. Pauzeer en adem rustig in via de buik.
- De komma geeft een korte spreekpauze aan, adem even in.
- De dubbele punt geeft ook een korte spreekpauze aan.

Lange zinnen zonder leestekens hak je in gedachten in stukken om de spreekpauzes te zoeken. Bij het voorlezen van de volgende zin bijvoorbeeld pauzeer je kort bij beide streepjes: 'Hij is met een mes gestoken | en hij is daarna met zijn hoofd tegen een muurtje gevallen | en heel lelijk terechtgekomen.'

Om te voorkomen dat je een tekst eentonig of saai uitspreekt, varieer je met de intonatie van de zinnen en het volume van je stem. Kies een emotie die bij de tekst past en let goed op de aanwijzingen van de auteur over de intonatie van de spreekzinnen.

Opdracht 41

Lees de spreektekst goed door en beantwoord de vragen.

7 Spreektekst

'Moet je zijn fiets zien', schreeuwde een ander, 'rijp voor de schroothoop.' Een jongen pakte Thomas' fiets bij het stuur en schudde hem heen en weer, zodat de velgen rammelden. 'Zijn bel doet het in ieder geval', schreeuwde Robert, de grootste pestkop van de klas. Het geluid van de fietsbel snerpde door Thomas' hoofd.

- 1 Er is in deze spreektekst vier keer een lange spreekpauze nodig. Na welke vier woorden? En achter welke zes woorden past een korte spreekpauze?
- 2 Adem via je buik en spreek de tekst hardop uit. Concentreer je op: het tempo, de spreekpauzes, de juiste intonatie én variatie in het volume van je stem. Oefen door tot je deze vaardigheden alle vier goed onder de knie hebt.
- 3 Hoe ging het voorlezen? Wat ging je makkelijk af of juist moeilijk?

Een spreektekst klinkt veel vlotter, wanneer af en toe een woord in de zin extra nadruk krijgt. Je spreekt dat woord dan met klem en iets harder uit. Het benadrukken van een woord in een zin maakt het voorlezen levendiger. De luisteraar begrijpt bovendien de tekst beter. Door bepaalde woorden te benadrukken, kan de betekenis of bedoeling van de zin zelfs veranderen.

Voorbeeld 19

- 1 Het geluid van de fietsbel SNERPTE door Thomas' hoofd.
- 2 Hij zou ze LEREN zijn spullen te vernielen. Dit was niet de eerste keer en NOU was het genoeg!
- 3 Het DIGITALE pesten door jonge kinderen neemt toe.
- 4 Het digitale pesten door JONGE kinderen neemt toe.

Opdracht 42

Zoek in het fictiefragment van Lekker lezen drie interessante lange zinnen op.

- 1 Schrijf de zinnen over en zet de woorden die nadruk krijgen in hoofdletters.
- 2 Achter elke zin geef je aan welke intonatie bij de zin past en welk volume.
- 3 Lees ze vlot voor, oefen tot je de zinnen goed uitspreekt.

8.2 Mondelinge presentatie: voordragen

Auteurs van jeugdboeken dragen regelmatig voor uit eigen werk, bijvoorbeeld tijdens de nationale voorleesdagen. Iedere schrijver doet dat op zijn of haar eigen manier, passend bij het verhaal. Een avonturen- of griezelverhaal lees je zo spannend mogelijk voor, maar bij een humoristisch verhaal hoort juist een vrolijke en grappige intonatie. Bij het beoordelen van de voorlezer, kun je op de volgende punten letten:

- 1 Duidelijke uitspraak en verstaanbare tekst.
- 2 Goed stemgebruik (toonhoogte en volume).
- 3 Prettig tempo.
- 4 Passende en gevarieerde intonatie.
- 5 Goed gekozen nadrukwoorden.
- 6 Algemene indruk: de manier van voorlezen past bij het verhaal.

Opdracht 43

Draag een fictiefragment van een minuut voor. Kies een fragment uit je favoriete boek of uit de paragrafen Lekker lezen in het basisboek. In een minuut kun je een tekst van ongeveer 160-200 woorden lezen.

- Noteer wat voor soort verhaal je gekozen hebt, bijvoorbeeld een liefdes- of sciencefictionverhaal.
- Bereid je presentatie of voordracht goed voor. Let op de zes beoordelingspunten.
- Je docent(e) geeft aan hoe je presentatie uitgevoerd wordt.

Opdracht 44

Ga naar de methodesite voor een kijk- of luisteropdracht.

8 Spreken, kijken en luisteren

Deze paragraaf *Spreken, kijken en luisteren* sla je over als je het miniproject doet.

8.1 Spreken op niveau: dialogen en directe rede

Een gesprek tussen twee mensen noem je ook wel een **dialogoog**. Bij een **monoloog** is er juist maar één persoon aan het woord, zoals de diskjockey of de nieuwslezer. Een **groepsgepraak** bestaat vaak uit verschillende dialogen. Mensen luisteren naar elkaar en reageren op wat de anderen zeggen. Het doel van een dialoog verschilt van gezellig kletsen of een afspraakje maken tot iets uitleggen of bepaalde informatie krijgen.

Auteurs schrijven vaak dialogen, waarin ze omschrijven wat de personen in het verhaal tegen elkaar zeggen. Een fictieauteur gebruikt verschillende technieken om een dialoog levendig te beschrijven:

- Het aanhalingsteken is een leesteken dat verduidelijkt waar de gesproken tekst begint en eindigt: 'Stuur je mannen uit om de farao te zoeken!', beval hij'. De tekst tussen aanhalingstekens noem je ook wel **directe rede**, dat wat iemand woordelijk zegt.
- Het uitroepsteken geeft aan welke zinnen extra nadruk krijgen en met klem worden uitgesproken: 'Jij geeft het ook nooit op!'. Het vraagteken maakt duidelijk dat het om een vragende zin gaat. Aan het einde van zo'n zin gaat de toon omhoog: 'Wil je het absoluut weten?'
- Het leesteken ... (beletselteken) geeft aan dat de zin wordt afgebroken. De auteur drukt hier angst, ontzetting of onzekerheid mee uit: 'Hij is gestorven in mijn armen ...'
- Door bepaalde woorden te gebruiken kan de auteur ook aanwijzingen geven over hoe een zin wordt uitgesproken. 'Leeft hij nog?', stamelde hij. Bij een goede schrijver 'hoor' je de personen bijna levensecht praten wanneer je het verhaal leest.

Voorbeeld 10

- 1 Ze keek Oeni doordringend aan. 'Ik ben ervan overtuigd dat de farao vermoord is.'
- 2 'Wat verwacht u van mij?' vroeg Oeni. 'Dat je de moordenaar vindt!' zei Anchesenpaämon met klem.
- 3 'Waarom zo'n haast, heer?' hijgde Seneb.
- 4 'Heer, wacht!' schreeuwde Seneb.

Opdracht 46

Zoek in de fictiefragmenten van *Lekker lezen*.

- 1 Zoek een dialoog waarin twee personen allebei een paar keer aan het woord komen. Spreek de dialoog zo goed mogelijk uit. Gebruik voor beide personen een verschillende stem die bij ze past.

- 2 Zoek vijf zinnen in de fictiefragmenten, waarin de auteur gebruik maakt van: directe rede, een uitroepteken, een vraagteken, het beletselteken en een aanwijzing die duidelijk maakt hoe de zin moet worden uitgesproken. Spreek de vijf zinnen nu zo goed mogelijk uit.

8.2 Vragen stellen en beantwoorden

Wanneer je informatie van een andere persoon nodig hebt, kun je in een dialoog bepaalde vragen stellen. Er zijn drie soorten **vragen**:

- **Gesloten vragen.** Het antwoord op een gesloten vraag is heel kort, meestal 'ja' of 'nee'. Voorbeeld: 'Heb je voor deze studie een vwo-opleiding nodig?'
- **Vragen om door te vragen (doorvragen).** Over het antwoord wordt weer een nieuwe vraag gesteld om extra informatie te krijgen. Voorbeeld: 'Met welk profiel dan?'
- **Open vragen,** waarbij de ander een uitgebreider antwoord geeft. Voorbeeld: 'Wat houdt die studie precies in?'

Opdracht 47

Je werkt bij deze opdracht in een groepje. Je kruipt in de huid van een deskundige of beroepsbeoefenaar. Je wordt vervolgens onderworpen aan een vragenvuur.

- 1 Kies van tevoren een onderwerp of beroep en bereid je grondig voor. Zorg dat je er zo veel mogelijk vanaf weet.
- 2 In de groep stel je je voor met 'Ik ben deskundige op het gebied van ...' of 'Mijn beroep is ...'. De andere leerlingen stellen je vervolgens allerlei gesloten en open vragen over dat onderwerp of je beroep. Ze vragen telkens goed door wanneer je antwoord onduidelijk of kort is. Val niet door de mand en probeer de vragen zo goed mogelijk te beantwoorden.

8.3 Mondelinge presentatie: informatieve presentatie

Bij een informatieve presentatie draag je informatie over aan kijkers of luisteraars. Net als bij een informatieve tekst bestaat zo'n presentatie uit een inleiding, het middenstuk en een slot. Je spreekt duidelijk en in een rustig tempo. De toon is serieus, maar zorg wel voor voldoende afwisseling in je stem door het volume en de intonatie te variëren.

Er zijn verschillende vormen mogelijk. Bij een radiopresentatie leest de spreker van papier voor en is niet in beeld. Bij een groepspresentatie luistert én kijkt het publiek naar de spreker. Soms mogen er hulpmiddelen gebruikt worden, zoals demonstratiematerialen, een voorleestekst op papier of een 'spiekbriefje' met korte aantekeningen. Een beamer of cd-speler kan de presentatie met beeld of geluid ondersteunen.

Opdracht 48

In paragraaf 7, opdracht 43, heb je een tekst geschreven over het hiërogliefenschrift. Geef aan de hand van deze tekst een informatieve presentatie.

Opdracht 49

Ga naar de methodesite voor een kijk- of luisteropdracht.

4 SPREKEN, KIJKEN EN LUISTEREN

lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijf vaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht miniproject

8 Spreken, kijken en luisteren

Deze paragraaf Spreken, kijken en luisteren sla je over als je het miniproject doet.

8.1 Spreken op niveau: informeel en formeel gesprek

In een informeel gesprek met vrienden, familie of goede bekenden praat je anders dan in een formeel gesprek met bijvoorbeeld de dokter of schooldirecteur. Je bent dan beleefd, gebruikt nette woorden en spreekt de ander aan met u. Wat je zegt en op welke manier, hangt af van je publiek.

Ook bij een monoloog, zoals presenteren of voorlezen, bepaalt het publiek je manier van spreken. Een verhaaltje voorlezen aan je nichtje is gemakkelijk, je bent op je gemak. Spreken in een formele situatie is een stuk moeilijker, denk maar aan een mondelinge presentatie voor je docent(e)/klas of een toespraak op een familiefeest. Steeds meer jongeren durven voor een volle zaal het woord te nemen, mee te doen aan een poëziewedstrijd of live op televisie te zingen.

Opdracht 43

Bij de volgende opdrachten wordt gevraagd wat je gaat zeggen of antwoorden. Spreek je woorden telkens eerst hardop uit en noteer daarna wat je precies gezegd hebt.

- 1 Stel, je hebt de laatste tijd ernstige concentratieproblemen. Je gedachten dwalen constant af, je vergeet de meest simpele dingen en doet uren over het leren van vijf Engelse woordjes. Je lucht je hart bij een vriend(in). Wat vertel je hem of haar?
- 2 Je vriend(in) adviseert om naar de huisarts te gaan. Je belt om een afspraak te maken. De assistent neemt de telefoon op en noemt zijn naam. Wat zeg jij vervolgens?
- 3 Vanmiddag om half vijf mag je komen. Om de benodigde tijd voor de afspraak goed te kunnen plannen, vraagt de assistent waarvoor je komt. Wat antwoord je?
- 4 De huisarts wil precies van je weten welke concentratieproblemen je hebt en wanneer. Je legt alles zo duidelijk mogelijk uit. Wat zeg je precies?
- 5 Thuisgekomen breng je verslag uit aan je ouders. Wat vertel je ze?

Opdracht 44

Geef bij de volgende spreeksituaties aan of je er ervaring mee hebt. Noteer ook je sterke punten in die situatie, en waar je nog aan moet of wil werken. Als je er geen ervaring mee hebt, zet je een streepje.

Voorbeeld

- 1 situatie: kleine rol in de toneelvoorstelling/musical op de basisschool
sterke punten: ik was niet zenuwachtig en kan redelijk zingen
verbeteren: ik moet harder leren praten voor het publiek in de zaal (volume stem)
- 1 Toneel/acteren
- 2 Radio of televisie
- 3 Toespraak
- 4 Praten voor een grote groep

- 5 Je mening geven in de klas
- 6 Presentatie (zoals spreekbeurt basisschool)
- 7 Formeel gesprek
- 8 Voorlezen aan kinderen
- 9 Voordragen (verhaal of gedicht)

8.2 Mondelinge presentatie: solliciteren

Je kunt solliciteren naar een baantje, maar ook naar een plaats bij een cursus voor maximaal tien leerlingen. Of je doet auditie naar een rol in een musical of toneelstuk. Je dingt mee, maar het aantal beschikbare plaatsen is beperkt. In een meestal formeel gesprek moet je dan duidelijk zien te maken dat jij de geschikte persoon bent voor dat baantje, die rol of die plek.

Opdracht 45

Je gaat een 'sollicitatiegesprek' oefenen. Maak eerst een keuze uit:

- Een baantje als redactielid van de schoolkrant.
- Een rol in de schoolmusical of een toneelstuk.
- Een plek bij de cursus 'Je eigen radio/podcast maken'. Er is maar plaats voor tien leerlingen.
- Een plaats in het brugklasorkest of de schoolband.

Je wordt uitgenodigd voor een gesprek. Geef zo goed mogelijk antwoord op de vragen:

- 1 Waarop solliciteer je en waarom?
- 2 Wat maakt jou geschikt voor deze baan/rol/plaats?
- 3 Hoe weet ik dat je gemotiveerd bent?
- 4 Heb je al ervaring op dit gebied?
- 5 Waarom zou ik jou kiezen en niet iemand anders?

4 SPREKEN, KIJKEN EN LUISTEREN

lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijf vaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht miniproject

8.3 Mondelinge presentatie: reclame

Opdracht 46

Lees de spreektekst door en maak de opdrachten.

12

Spreektekst

Sommige dingen zijn raar geregeld. Nieuwe wasmiddelen bijvoorbeeld moeten worden getest of ze veilig zijn voor mens en dier. En dat is goed. Maar het vreemde is, dat er voor die proeven dieren moeten sterven.

In speciale watertanks worden zalmforellen en zebravissen aan chemische stoffen blootgesteld, waardoor ze langzaam stikken. De vereniging Proefdiervrij vindt dat er zo snel mogelijk alternatieve methoden moeten komen. Als jij dat ook vindt, ga dan naar proefdiervrij.nl en kijk hoe je kunt helpen. Proefdieren: verzin iets beters.

Bron: radiocommercial *Proefdiervrij*.

- 1 Hoort de spreektekst bij een radio- of televisiecommercial (reclame)? Motiveer je antwoord.
- 2 Waarvoor wordt reclame gemaakt?
- 3 Welke zin uit de tekst is het meest geschikt als slagzin?
- 4 Bedenk zelf een slagzin vóór of tegen het gebruik van proefdieren.
- 5 De originele reclame duurde 33 seconden. Spreek de tekst zo goed mogelijk uit en houd daarbij ongeveer dezelfde spreektijd aan.

Opdracht 47

In opdracht 42 van paragraaf 7 (*Schrijf vaardig*) heb je een reclametekst geschreven.

- 1 Herschrijf de reclametekst tot een pakkende spreektekst voor de radio. Duur: twintig tot dertig seconden.
- 2 Draag de tekst zo overtuigend mogelijk voor. Let vooral op het spreektempo, de nadrukwoorden en je intonatie.

Opdracht 48

Ga naar de methodesite voor een kijk- of luisteropdracht.

8 Spreken, kijken en luisteren

Deze paragraaf Spreken, kijken en luisteren sla je over als je het miniproject doet.

8.1 Spreken op niveau: escalatie en kritiek

Bij het geven van een mening hoort meestal een emotie, die doorklinkt in de intonatie van de uitgesproken zin. Vooral bij een betoog mag je je argumenten met krachtige woorden en een beetje felheid ten gehore te brengen, maar overdrijf het niet en speel niet 'op de persoon'. Zeg bijvoorbeeld wel 'Het is ontzettend belangrijk dat ...', maar niet 'Je bent hartstikke blind als je niet ziet dat ...'.

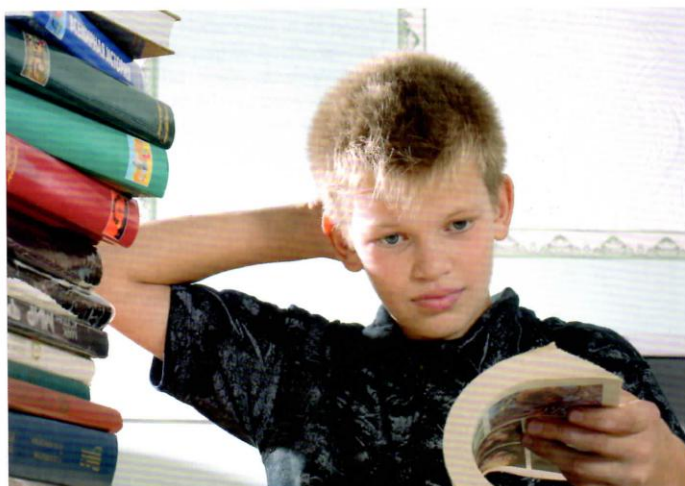
Opdracht 37

Lees de spreektekst door. Beantwoord daarna de vragen en maak de opdrachten.

6

Spreektekst

Huiswerk is echt de meest belachelijke uitvinding die volwassenen ooit hebben bedacht. Nooit heb je vrij, altijd zit de gedachte dat je nog huiswerk moet maken in je hoofd. Afschaffen die zoi. En altijd maar die zeurende ouders, want ze geloven nooit dat je al klaar bent met je huiswerk. En als je die dag niets in je agenda hebt staan, moet je alvast werken aan je presentatie voor volgende week. Als die idioten nou gewoon iedere dag een uurtje extra school doen, dan kun je in die tijd je huiswerk maken. En als je dan naar huis fietst, ben je tenminste echt vrij. En hoeft je ook niet met al die boeken te sjouwen, die blijven gewoon op school. Het is maar een ideeetje.

5 SPREKEN, KIJKEN EN LUISTEREN

lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijfvaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht minip

- 1 Over welk onderwerp gaat dit betoog?
- 2 Beschrijf de mening van de betogers in een korte zin.
- 3 Welke woorden in dit betoog zorgen er vooral voor dat de toon kwaadaardig is?
- 4 Wat voor cijfer zou je dit betoog geven? Waarom?
- 5 Herschrijf de tekst tot een vriendelijk maar krachtig betoog met duidelijke argumenten.
- 6 Spreek de nieuwe betogende tekst zo goed mogelijk uit.

In een gesprek kunnen verschillende meningen al gauw tot ruzie leiden. Wanneer een **conflict** telkens een stapje verergert, noem je dat escaleren. Zo voorkom je **escalatie** van een ruzie:

- Vermijd grof taalgebruik.
- Accepteer dat jullie van mening verschillen, je hoeft het niet met elkaar eens te zijn.
- Toon begrip voor de mening van de ander.
- Geef geen persoonlijke kritiek die niets met het onderwerp te maken heeft, bijvoorbeeld 'Jij bent gewoon dom!' of 'Zo lijk je net op die achterlijke broer van je'.

Opdracht 38 1 Lees tekst 7 met de dialoog tussen Rahmane en Tigani. Maak daarna de opdrachten.

7

'Wat doe je in de stad? Heb je werk gevonden?' vroeg Rahmane.

Tigani lachte zachtjes. 'Zoiets.' Hij zuchtte. 'Ik ben geen klein kind meer, Rahmane. Jij komt niet in de stad, je hebt er angst voor. Ik ken de stad nu en ik zeg je, er zijn duizend manieren om geld te verdienen. Ik ga slapen.' Hij draaide zich om.

'De coach is ontevreden over jou,' zei Rahmane. 'Hij heeft me gevraagd je te zeggen dat zijn geduld bijna op is.' Tigani vloog overeind. 'Praat jij achter mijn rug met de coach?'

Naar: Lieve Dijkzeul, *Aan de bal*.

- 2 Verzin een vervolg op het gesprek tussen Rahmane en Tigani waarin hun beginnende ruzie steeds verder escaleert. Schrijf een dialoog van minimaal acht zinnen.
- 3 Een medespeler voegt zich bij de jongens en mengt zich in het gesprek. Voeg nog een paar zinnen toe, waarbij de ruzie met hulp van de medespeler wordt bijgelegd.
- 4 Spreek de volledige dialoog zo goed mogelijk uit.

Regelmatig oordeel je over iemands gedrag. Dat oordeel kan positief zijn maar ook negatief. Wanneer je iemand aanspreekt op negatief gedrag, geef je **kritiek**. De meeste mensen houden niet van kritiek, het is dan ook belangrijk dat je het op een aardige manier brengt. Door het geven van goede, opbouwende kritiek en tips krijgt de ander de mogelijkheid zich te verbeteren. Voorbeeld: 'Ik vond je presentatie heel goed. Je sprak rustig, maar het was toch niet saai. Alleen in het begin startte je wat gehaast. Misschien was je zenuwachtig en moet je proberen iets rustiger te ademen.'

Opdracht 39

Kijk nog eens naar de spreektekst. Geef opbouwende kritiek bij dit betoog. Noteer positieve punten, schrijf op een vriendelijke manier de negatieve punten op en bedenk een paar adviezen voor verbetering.

8.2 Betoog en discussie

Een betoog is een monoloog. Wanneer mensen in een gesprek verschillende meningen hebben en argumenten met elkaar uitwisselen, noem je dat een **discussie**. Je wilt tijdens een discussie natuurlijk ruzie vermijden, maar je wilt wel van je laten horen. Misschien zijn je argumenten wel zo goed, dat de 'tegenpartij' van mening verandert.

Tips voor een goede discussie:

- Praat niet door elkaar heen.
- Zorg dat alle deelnemers ongeveer even vaak aan het woord zijn.
- Zorg voor voldoende goede argumenten die je mening ondersteunen.
- Luister naar wat de ander zegt en reageer daarop met een goed argument.
- Toon begrip voor de mening van de ander.

Opdracht 40

- 1 Kies uit de lijst een van de onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp. Kies of je voor of tegen bent en houd een betoog waarin je je mening geeft. Maak eerst een 'spiekbriefje' waarin je in een schema kort je argumenten noteert (zie paragraaf 7.2).
- 2 Ga met iemand in discussie over je mening en het onderwerp en probeer elkaar te overtuigen met goede argumenten. De docent(e) geeft aan op welke manier.

Onderwerpen:

- Leerlingen krijgen van de school geld voor iedere voldoende die ze halen.
- Leerlingen betalen de school geld voor iedere onvoldoende die ze halen.
- Leerlingen die zich niet aan de regels houden schrijven strafregels.
- Er komen allemaal combinatielessen, zoals sportles in het Frans.
- Het aantal lessen Nederlands in de brugklas wordt verdubbeld.
- Er komt cameratoezicht in de klas en rond de school.
- Leerlingen ontbijten tijdens de eerste les op school.

Opdracht 41

Ga naar de methodesite voor een kijk- of luisteropdracht.

8 Spreken, kijken en luisteren

8.1 Soorten spreekteksten

Opdracht 28

Lees de spreekteksten door en maak de opdrachten.

4

Spreektekst

Survivaltips voor een lange eenzame vakantie

- 1 Ga naar een copyshop en laat de foto van Neuz op je kussensloop drukken.
- 2 Maak er ook een van jezelf voor hem, om mee te nemen op vakantie (vergeet hij in ieder geval niet hoe je eruitziet).
- 3 Hou contact: telepathisch, per ansichtkaart, per brief, per telefoon (oeiiii, duuuurrr!), per sms, of ... per mail: het internetcafé!!!
- 4 Fixeer je niet op wat je mist (je vriendje) maar op wat er is: Barcelona! Sjoppen! Strand! Zon! Zee! Mooie Spaanse jongens! Stierengevechten (speciaal leuk voor vegetariërs zoals joe). Mucho ijzzies! No school! Olé!

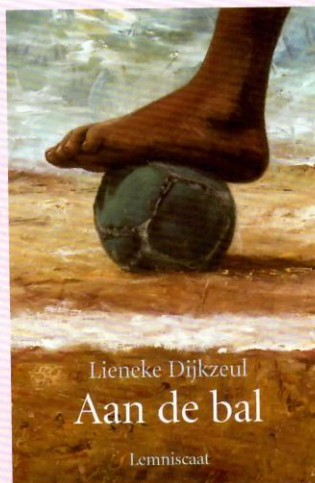
Naar: Francine Oomen, *Hoe overleef ik een gebroken hart?*

5

Spreektekst

Rahmane keek geboeid toe. Dit voetbal leek in niets op het voetbal zoals hij het zelf het liefst speelde; vooruitziend, tactisch, met oog voor de ruimte. Bij dit voetbal leek elke speler er alleen op uit te zijn de bal zo lang mogelijk in zijn bezit te houden om zo te kunnen laten zien wat hij aan hoogstandjes in huis had. Het was spectaculair, bij vlagen was het flitsend en baltechnisch was het razend knap. Dit was het showvoetbal waar Tigani van hield, maar de trainer niet.

Naar: Lieneke Dijkzeul, *Aan de bal*.

6 SPREKEN, KIJKEN EN LUISTEREN

lekker lezen over lezen grammatica spelling taalschat lees vaardig schrijf vaardig spreken, kijken en luisteren over taal gedicht miniproject

6 Spreektekst

'Maak open!', brulde een zware stem. 'We komen Mustafa Ceçik halen!'

'Mijn man is niet thuis.'

'Open!'

'Laat de deur heel', zei daya. 'Ik kom.' Tegen mij zei ze: 'Soldaten. Blijf rustig, ze zullen je niets doen.'

De soldaten doorzochten het hele huis voordat ze geloofden dat baba niet thuis was. Ze schreeuwden en sloegen met onze deuren.

'Jij gaat mee!', blafte er een tegen daya.

'Mag ik eerst mijn dochter wegsturen?', vroeg daya.

'Snel!'

Ze kwam het dak op, waar ik naar toegegaan was, omhelsde me en trok in één beweging wat papieren onder haar rok vandaan. 'Niets zeggen', fluisterde ze en stopte ze snel tussen mijn onderhemd en de band van mijn rok.

Naar: Joyce Pool, *Blauw*.

- 1 Geef de belangrijkste verschillen tussen de drie spreekteksten aan. Gebruik de woorden directe rede, intonatie en publiek in je antwoord.
- 2 Welke spreektekst zou jij het best kunnen voorlezen? Waarom?
- 3 En welke het slechtst? Wat vind je moeilijk aan die tekst?
- 4 Je gaat een of meer fragmenten voor een groepje voorlezen. De docent(e) geeft aan op welke manier.

8.2 Mondelinge presentatie: recensie

Opdracht 29

In opdracht 27 van de paragraaf Schrijf vaardig heb je een recensie geschreven.

- 1 Kort de recensie in tot een spreektekst van 160 tot 200 woorden. Zorg wel voor een duidelijke inleiding, een middenstuk en een slot met een conclusie.
- 2 Draag je recensie voor in een mondelinge presentatie van ongeveer een minuut. Je docent(e) geeft de vorm aan en welke hulpmiddelen je mag gebruiken.

Opdracht 30

Ga naar de methodesite voor een kijk- of luisteropdracht.